

Coroi Artur

A DÁLNOKI MAGÁNERDŐ-BIRTOKOSOK 1804-BÉLI ERDŐRENDTARTÁSA

A dálnoki Lázár család öt csomót kitevő iratanyagának 4. csomójában egy kétrét hajtott papírlap első levele mindkét lapján és második levele első lapjának a felső felén (az alsó fele leszakadt és elveszett) a dálnoki magánerdő-birtokosok *Társaságának* 1804. február 3–4-én kelt, mindeddig ismeretlen, preambulumból és 15 pontból álló megújított *Contractusa*, erdőrendtartása olvasható.¹ A 16. pont első sora tudatja, hogy másolatról van szó: leszakadt második sora – amelyből csupán néhány betű felső része maradt meg – a másoló nevét és a másolás dátumát tartalmazhatta. A kétségtelenül hiteles másolat értelemszerűen nem tartalmazhatta az eredeti hitelesítő aláírásokat, pecsétet, és arra se utal semmi, hogy az eredetit ősi szokás szerint megtoldották volna kiegészítő vagy pótrendelkezésekkel; készítője erdőbirtokos vagy erdőbíró lehetett.

A Székelyföldön a falutag – szükségleteinek és céljainak megfelelően – eleinte korlátozás nélkül erdőlhette faluja kezdetben köztulajdonban lévő erdeit, és irthatta is azokat.² Az erdők így idővel megfogyatkoztak, a megmaradtak pedig leromlottak, és ahol ez a folyamat nagyon előrehaladt, ott az értékesebb (épület- és eszközfát termő) erdőket tilalmazni kezdték, felfogták, pontosan körülhatárolták, a többit pedig meghagyták tüzelőnek való szabad erdőnek. A falvak előbb a tilalmasaikra, majd az összes erdejükre vonatkozó előírásokat iktattak be törvényeikbe, esetenként magának a levágott vagy tisztított erdőnek a területét is örök tilalomba vették, de készültek külön erdőrendtartások is: megtartásuk céljából a falvak – néhol birtokosokkal egyetértésben – erdeiket igazgató, rendelkező testületeket szerveztek, meghatározták az erdőlő napokat, a falutörvényt és/vagy az erdőrendtartást pedig a magasabb

fórumokkal is jóváhagyatták.³ Háromszéken először 1560-ban, a Fehér vármegyei Bodolán 1591-ben említettek tilalmas erdőt, eresztvény szavunk – tilalmas erdő jelentéssel is – 1231 óta használatos. Homoródszentpálon 1670-ben is *felelesztett* erdőnek nevezték a tilalmast.⁴

A Székelyföldön először 1493-ban, majd 1538-ban, 1569–1571-ben és 1632-ben említenek magánerdőt,⁵ de a falutörvények utalásaiból további magánerdők létezésére következtethetünk. Gyergyóújfaluban örökséget foglalhatott az erdőn, aki azt a falutól *követte*; Csíkszentmihályon a *privatus ember ellen* cselekvőn magánerdő-rontót is érthettek; Homoródszentpálon *erdős embert* említettek, ha pedig *valaki valaki erdejében mégyen*, azt megzállagolták és megbüntették, hasonlóképpen azt, aki akár *a maga erdejében* vagy *akárkijében* gyümölcsfát vágna ki; Szacsván kimondták, hogy „afféle ledőlt fát és földön fekvő fáknak ágait szabad legyen hordani, de az is úgy, hogy legyen hírével annak, akié az erdő, hogy ki akarja hordani”; az *idevaló possessorátus erdei* kifejezés Papolcon egy tagban álló magán- vagy csoporterdőt jelenthet; Magyarhermányban megkülönböztették a *falu erdejét* és a *személyesek* (erdőbeli) *helyit* stb.⁶ A sepsiszéki tisztség 1693. november 23-án a következő végzést hozta: „*Jancso Ferencz Uram az mely Erdőt Felesege jussan az Szent Kiralyi hatarban bír, az mi formaban eddig bírtak, ez utannis ugi bírjak, ha pedig azon erdőben termett makkot Közze nem akarja bocsattani ő kegyelme se bocsassa sertessit az több Privata Personak erdeibe.*”⁷

A magánerdőkről Imreh István is szólt, a *személyes emberek* erdeivel a 17. századtól kezdve foglalkozó székely falutörvények kapcsán,⁸ de a székely falvak saját statútummal rendelkező erdőbirtokos-társaságai

¹ MOL P 1610. A rendtartást 2005 tavaszán találtuk. A család egyik levelén szokatlan keltezés olvasható: 1804 Zöldág Asszony hava 17.

² IMREH István 1983, 181, 184. Volt falu, amelynek erdeiről hajdan senkit se büntettek, csak az ekléziáiról. Uo., 439.

³ Uo., 243–247, 250, 315, 328, 371–373, 412, 456, 478, 481.

⁴ Uo., 247, 321.

⁵ SzOkl., VIII, 156–157, 364–370, 403; SzOkl., II, 277–286; IMREH István 1983, 181.

⁶ IMREH István 1983, 278, 300, 321, 325, 346, 372, 458. Gyergyóújfaluban az irtást nem tilalmazták, így lehetséges, hogy tulajdonképpen az irtással való örökségszerzést tették lehetővé: Magyarhermányban és Szacsván talán csak ideiglenesen osztott erdőről van szó. A papolciak (1733, 1759, 1822) a közterdőbeli foglalásokat kikeresték, a kertjét levágták, és szigorú büntetés terhe alatt tiltottak minden további foglalást (Uo., 374).

⁷ OSzK Kézirattára, *Fol. Hung.* 953, 116.

⁸ IMREH István 1983, 244.

közül mindössze a mezőkölpényi Bocskor-társaságot említette meg, ugyanakkor hivatkozott a mezőbándi *Constitutióra*, és közölte Karácsonyfalva helyi községi törvényét.⁹ Az előbbi a possessorok, illetve a szabadrendűek egy-egy csoportja által közösen birtokolt tavak, az utóbbi a *Vén hegyen* és a *Hangoson* lévő szőlőbirtokok használatát szabályozta, vagyis egy-egy faluközösség rész-egészeinek a tulajdonára vonatkozott. Monyasdnak, Csíkszentgyörgy egyik tízesének szintén volt – erdeire is vonatkozó – saját falutörvénye.¹⁰

A dálnoki magánerdő-birtokosok *Társasága* tehát mostani ismereteink szerint, ha nem is teljesen egyedülálló, de kivételes, egyedi szervezeti forma, mindenképpen a legritkábbak közé sorolható: amit róla megtudunk, az ilyen társaságok – bizonyára egymástól alig különböző – szervezeti felépítésének, működésének alaposabb megismerését segítheti elő. Eleink azonban nem sejtve, hogy hagyatékuk idővel tudományos kutatás tárgyává válik, a számukra természetes és közismert dolgok leírását eleve mellőzték, írásbeli, tárgyi és egyéb hagyatékuknak pedig csak a töredéke maradt fenn: így, bár sok mindent megtudhatunk róluk, a korukra, világukra vonatkozó ismereteink akkor is hiányosak és töredékesek maradnak, ha teljes reánkmaradt hiteles hagyatékukat a legkorszerűbb eszközök, módszerek és eljárások birtokában, a lehető legsokoldalúbb, leglelkiismeretesebb, legalaposabb és legelmélyültebb kutatatásnak, elemzésnek vetjük alá. Mindez azonban mit sem változtat a *Társaság* minél teljesebb megismerésére irányuló törekvésünkön.

A magánerdők kialakulásának egyik előzménye a tilalmas erdők nyilas osztása lehetett, bár a tilalmasok idővel szabad erdőkbe válhattak és váltak is, és viszont.¹¹ A tilalmasok egy-egy darabját a falu közföldjeihez hasonlóan rendszerint nyilazással osztották fel a falu szeriben lakók tízesekbe szervezett csoportjai között, a tízesek pedig tovább osztották azokat: esetenként a tilalmasok közösen levágott fáját, vesszejét osztották el szekérszám vagy csomónként, máskor pedig erdőtisztítással, gyérítéssel, szálalással nyert fákat osztottak: a nemeseknek általában két, katonarendieknek egy, a jobbágyoknak

fél részt. Helyenként fizetni kellett a fabéli részesedésért, az illetékesek jelenlétében történő elhordására pedig többnyire határidőt tűztek ki. Esetenként az erdőőrizet is az erdőből való részesedés arányában történt.¹² A sepsiszéki tisztség 1701. március 3-án kelt végzése így szólt: „*Mint hogy Komollo falva maga sem tagadgya, hogy az Szabad rednek (!) magok hasznokra az tilalmas nyír erdőből az Henter Mihaly uram eő kegyelme Jobbágyi praejudiciumokra és károokra masoknak nem gratificalodtak volna, Visum est Juri, mint hogy 3 jobbágyok részeket ki nem adtak az erdőbeli karokert in flo 12 convincaltassanak és ha ez utan oly Casus intervenial hogy az Szabad rendek magukot concernalo Szolgalatot azon erdőből akarnak vegben vinni, mindenik Jobbágyinak reszit az szerent az mennyiben egy Szabad ember participalodik, adgyák ki mint hogy az erdőt egy arant eőrzik.*”¹³ A szemerjai bíró és társai 1701. január 13-án arra esküdtek, hogy a jobbágyok és a szabadok hasonlóképpen őrzik az erdőt. Akkor talán még azonos mértékben részesedtek az erdő fájából is,¹⁴ de 1727-ben a fél faluterhét viselő, *valaki örökös fundusán lakó örökös jobbágy* már csak félrészt kapott.¹⁵

A kézdiszéki Dálnok faluközössége egyik rész-egészeinek 1804-ben megújított erdőrendtartása kétségtelenül felmutatja egy falutörvény összes ismérveit, tehát teljes mértékben indokoltan tekinthető betű- és írásjel-hű közzététele és falutörvényként való elemzése. Figyelemreméltó, hogy az erdőrendtartást megújító közgyűlés olyan korban tartatott, amelyben az erdő fája már egyre inkább áruvá válván, az erdőhasználat és oltalmazás régi, faluközösségi intézményei pedig gyengülőben lévén, már nemigen birkóztak meg a piac hatásával.¹⁶

A dálnoki katonáskodó szabadrendűek csoportos erdőtulajdonára vonatkozó első ismert oklevél így szól:

„Anno Domini 1578. szent Philep, szent Jakab nap előtt való kedden.¹⁷ Mü Kyzdi-széke Dálnokba lakózkodó emberek Thamásfalvi András főember, Kovácsi János, Deső Miklós, Pylatos Boldizsár, Vaska Lukács lófejek fal[u fog]atta emberek ebben az dologban adjuk emlékezetre ez mü jelen való levelünk által mindeneknek, az kiknek illik, mostaniaknak és

⁹ Uo., 173, 268–271, 444–45. A mezőkölpényiek (1753, 1839) kimondták, hogy „mind possessor, mind szabad, mind jobbágyoknak egy-egy nyíl adassék kinek-kinek, akár erdőből, akár szántóból”, és bár Marosszék ellenezte ezt az egyenlőséget, továbbra is ragaszkodtak hozzá. (Uo., 253).

¹⁰ SZŐCS János 2004, 73–82.

¹¹ IMREH István 1983, 247, 307, 315, 401.

¹² Uo., 265, 429.

¹³ OSzK Kézirattára, *Fol. Hung.* 953, 204^v. A makkoltatást Középajtán hasonló indoklással, ugyanilyen arányban engedélyezték (IMREH István 1983, 438).

¹⁴ OSzK Kézirattára, *Fol. Hung.* 953, 165^v.

¹⁵ IMREH István 1983, 365.

¹⁶ Uo., 254–255, 267–268. Megjegyezzük, hogy dolgozatunk számos megállapítása mögött Imreh István kutatási eredményei állanak: tanítványaként tőle tudtuk azt is, hogy a székely családi levéltárakban írott székely falutörvényekre, illetve azok meglétére vonatkozó és/vagy nyomravezető utalásokra bukkanhatunk. Dolgozatunk magyar és latin szavainak, kifejezéseinek értelmezését lásd Uo., 522–534.

¹⁷ Április 28.

jövendőknél, hogy Somodi György és Somodi Ferencz több dálnoki darabontokkal egyetemben, mint Péter Simon, Z[abó?] László, Medve György, ki Medve Péter fia, Mihály Gergely, Gergely Mihály, Györke András, Bechy János, Bechy György, Péter Mihály, Veres Miklós, György Pál Gergely, Jakó Mátyás, Makó István, Dienes András, Demeter János, Szőke Gáspár, Deső Benedek, Jakab András, mikor Lengyel királyt Estván király hűséggel szolgálták volna Lengyelországba, az király ő felsége megtekéntvén az ő hűséges szolgálatát, *adott és donált vala egy darab erdőt Kjzdi-székebe, dálnoki határon, mely erdő nevezetik Zaznő arnekának*. Ez Dálnok falvának neheznek tetszék, mivel hogy az falunak [usu]sára vala, azért ebből az dologból magtalálák vala az várhegyi kapitánt Cheffey Jánost és a kapitán akarattjából más erdőt adának az feljül megmondott Somodi Györgynek és Somodi Ferencznek a többi darabontokkal egyetemben; az erdőnek neve *Alsó Harokallj*, melynek *mind az árnekát mind verő felét nekik adák, a Majos Bérczen, a mely út be megyen a harokallj patakára a belső útig*, addig adá Dálnok falva nekik, *a verő felét pedig a Bércz utig adák. Ennek az erdőnek adását a massaiak es jóvá hagyák* a kapitán Cheffey János előtt, embereket es adtak közüllük falu képébe: Pető Andrást, [ki ő] nagy[sága] birája vala, Veres Estvánt, wayda jobbágyát, Benkő Györgyöt, Kun Gáspár jobbágyát, ezek a határvetésbe jelen valának. Dálnokfalva pedig ígérte magát, hogy *az erdőnek megtarásába segítséggel lesznek ez feljül megmondott dálnoki embereknek*. Továbbá ez feljül megmondott Somodi György, Somodi Ferencz és az többek, a kikkel egyetemben attá volt ő felsége, így alkuttak előttünk, hogy a mely *Harokallj árneka a Harminczember erdeje mellett* vagyion, *a mely út be megyen az árnekának közepette a Harokallj pataka mellé, ugyanazon út, ki kijő a Harokallj pataka mellett a Harminczember-erdeje szegire, a több darabontok azt engették az árnek-erdőt a Harminczember erdeje felől, a többi marada a több darabontoknak*. Ezt mű hűtünk szerint adjuk ez levelet és pecsétünkkel megerősítettük az feljül megmondott esztendőben és napon.”¹⁸

¹⁸ SzOkl., V, 110–111. Az ősi székely törvény szerint három személy az egész faluközösséget képviselhetett. (SzOkl., II, 119–127; IMREH István 1983, 46.) Az oklevélhez egy pontatlan megjegyzést fűztek: „Dálnokban lakozando Gal György 1583-ban kelt végrendeletében a Szászné árnyéka helyett a Szászné feje helynév szerepel.” A Szászné feje ugyanazon völgy legfelső része, és ugyancsak erdő: a végrendelezőknek ott 4 rész erdeje volt a Hadnagy Balázsé mellett (CS. BOGÁTS Dénes 1929, 58–59). Gál György rokonai vagy leszármazottai lófők voltak, végrendelete azonban nem segíti elő a Darabontok és a Harminczember erdeje fekvése pontosabb meghatározását (TÜDÖS S. Kinga 2003, 66–67). A Gáloldala helynév 1649-ben és 1654/1789-ben fordul elő (CS. BOGÁTS Dénes 1929, 58–59; HAJDÚ Mihály – SLÍZ Mariann 2001, 46–48).

A hajdan a Székely Nemzeti Múzeumban őrzött, 1578-ban kelt okirat helyneveit a továbbélésüket bizonyítókkal együtt 1929-ben újból közzétették: A Szásznéfeje erdőt 1583-ban, a Harokálykútját 1630-ban említik, a Bérczutat, a Harokályverőfelét, a Szásznőverőfelét és a Szásznőárnyékát 1660-ban; a Harminczember erdeje 1709-ben Harmincz változatban fordul elő, a Darabontok erdeje – régen Keskenybércz – 1825-ben még változatlan formában élt.¹⁹ (További forrásadatok: 1660. Szászné felől az árnyékba, Szászné verőfényében, Szászné árnyékja (kaszálók); 1708. Szászné árnyéka; 1809. a két Harmintz; úgy nevezett Harmintz Erdőből; a Nevezett Harmintzban eset karnak; 1810. Alsó Harmincz; 1822. Szászné verőfénye fele; Szászné verőfénye oldala.²⁰) A helynevek nemigen tűnnek el vagy változnak meg egy-két nemzedéknyi idő alatt, ezért a Harmincz(ember) és a Darabontok erdeje helynév Veres Lajos falusbíró érdektelensége következtében maradhatott ki 1864-es jelentéséből: a Majos nevű erdőt azonban még ő is említette.²¹

Az erdőmagánbirtok állandóan felbukkan a dálnoki szabadrendűek irataiban. Székely István 1646-ban kelt végrendeletében 10 darab erdejét sorolja fel, köztük a Kökény felében és a Harmincz Ember erdejében lévő is.²² Farkas Ferencz lófő 1659. évi testamentumában így sorolta fel földi javait: *jóságim, szántó-földeim, szénafüveim*, erdőim (az Egyed avassában, a Tüdös völgyben, a Szászné verő felen és árnyékában, a Harminczban, a Katorjás-lopájban, a Kökényesben, az Vágás patak gyepűn), *Templombéli álló helyeim*.²³ Mihálcz Mihály nemes 1660-ban kelt végrendeletében a Kút gödre két felin, a Bércz út és a falu erdeje mellett, a Szászné Árnyékában és Verőfeliben, a Laposban, a Nyírben, az Egerben, a Harakályban lévő erdeit és szomszédait sorolja fel, az első hármat Mihálcz István örökölte és örökítette tovább a 17. század végén.²⁴ Bene Margit 1661 elején „mindenét valamije ő neki it volt Kezdi Szekben Dálnokban Templomban, mezőn, retthen, és erdőn” örökölt hagyta.²⁵ Szabó Mihály lófő így írt jóságáról 1691. május 9-én: „Az jóságoknak minden hozza tartozandokkal edgyüt, erdőn,

¹⁹ CS. BOGÁTS Dénes 1929, 58–59.

²⁰ MOL P 1610.

²¹ OSZK Kézirattára, FM. 1, Pesthy Frigyes helynévgyűjteménye 1864–1865-ből. Háromszék, 3814/A.

²² TÜDÖS S. Kinga 2003, 171. A dálnoki Székely nemzetség tagjai 1635-ben nemesek és lófők voltak (SzOkl. Ús., V, 137–138).

²³ MOL P 1610. (Későbbi másolat. Teljes szövegét lásd: TÜDÖS S. Kinga 2003, 197–202.) E formula gyakori a székely végrendeletekben. Farkas Ferencz, Farkas István régi lófő fia, 1635-ben egy lovon mustrált (SzOkl. Ús., V, 137). A felsoroltak mind erdőnevek.

²⁴ TÜDÖS S. Kinga 2003, 209, 326.

²⁵ MOL P 1610. Dálnok, 1661. január 4.

mezőn, falun, reten, templombeli allo helyekkel együtt.²⁶ *Balás dedék erdeje* 1704-ben említettetik a *Nagy-völgy kutnál*.²⁷ Egy gyaloghatárőr a 18. és a 19. század fordulóján így kezdte birtokleltárát: *Nemes Kézdi Székben Dálnokban lako Ős Örökös Gyalog Katona Tseh Antalnak mind ben a nevezet Falub[an] mind kül azon Hatarokban mind a Szena termő Retekben mind Erdejében található Bonuminak Inventariuma*.²⁸

A dálnokiak, a maksaiak egyetértésével és közreműködésével, 1578-ban gyakorlatilag elkülönítették a magánerdőket a közerdőktől, midőn a darabontoknak a fejedelemtől nyert erdőért az akkor már csoporttulajdonban lévő *Harminczembererdeje* szomszédságában lévő erdős területet adták cserébe. A kedvezményezettek ezt azonnal két részre osztották: egyik része jutott a két Somodinak és néhány társuknak, másik a többi megadományozottnak. Az okirat így nemcsak a dálnoki erdők további részének, a *Darabontok erdejének* közmegegyezéssel elfogadott csoporttulajdonná válását, hanem eme csoporttulajdon megoszthatóságát is rögzítette, tehát a csoport minden tagjának meghatározott, egyenlő területű, helyrajzilag is pontosan körülhatárolható erdőrésze kellett legyen.²⁹ Ez a *Társaság* örök tilalomba vett erdeinek rendtartásából is kitűnik. Dálnokon a fejedelmi adomány igencsak meggyorsíthatta azt a folyamatot, amelynek következtében a 18. században az erdő a jószág, a falubeli belső telek eszmei tartozékából annak valóságos tartozékává vált a székely falvakban, ami a dálnoki darabontok esetében szó szerint értendő.³⁰

A 17. századi népesedési adatok szerint a *Harminczembererdeje* – a *Darabontok erdejéhez* hasonlóan – leginkább a katonáskodó szabadoké, vélhetően a lófőké lehetett, bár a nemeseknek is lehetett benne részük. A dálnoki lófők és a darabontok 1578-ban nyilván többen voltak huszonnégynél, és bizonyára többen, mint ahányan 1602-ben felesküdték a császár hűségére, vagy ahányukat 1604-ben összeírták, az 1614-ben, Bethlen Gábor fejedelmünk rendeletére készült összeírás azonban igen pontos. A falu

különböző rendi besorolású csoportjainak létszáma és egymáshoz viszonyított súlya alakulásának okairól megfelelő forrásadatok vagy monografikus feldolgozás híján nem szólhatunk, de a lélekszám rövid idő alatt bekövetkező jelentős változása az elmúlt századokban a dálnokihoz hasonló kis közösségekben természetes jelenség. A katonáskodó szabad székelyek és a határőrkatonák társadalmi súlyát kielégítően szemlélteti az 1. táblázat adatsora (l. a dolgozat végén).

Az 1578-as és az 1583-as okirat szereplői közül néhányan megérték a 1602. és 1614. évi összeírást, másoknak rokonait és/vagy leszármazottait találjuk meg ezekben, így fogalmat alkothatunk rendi besorolásuk 36 év alatt bekövetkezett változásairól is (2. táblázat).³¹

Jellemző, hogy egyes darabontok utódait, illetve rokonait 1602-ben és 1614-ben a nemesek, a lófők, a szabadosok, illetve a gyalogok közt találjuk.

Dálnokfalvának 1820-ban a minden rendű dálnokiaknak tűzi-, épület- és eszközfa-szükségletét fedező szabad közerdei is voltak, amelyekben tűzifát eladásra is erdőlhettek, és minden dálnoki lakos szabadon madarászhatott, vadászhatott, szedhetett ecetkészítésre vagy eladásra való vadgyümölcsöt és gombát a falu minden erdejében, halászhatott erdei patakaiban.³² Erről 1827. december 20-án így írtak: „A falunak elegendő szabad erdeje van, nem csak hamu bikjais, nemkülönb van a familiáknak is szabad erdeje, ilyen a Bodits arra, a' Kanta, a Kőkény bértzinek árkon fellyül valo két darab része.”³³ A 19. század elején nem minden háromszéki falu mondhatott magának fában bővelkedő szabad erdőket: a dálnokiak valószínűleg épp a falu és talán a *Társaság* erdőóvó intézkedéseinek köszönhatték állapotuk javulását. 1703-ban ugyanis – ha hihetünk az összeíróbiztosokat tájékoztató úrbéres esküdteknek – még vagy már csak tűzifában bővelkedtek, épületre való és makktermő fa egyáltalán nem akadt bennük: „Sylvas pro focis habent sufficientes, pro aedificijs et glandibus autem nullas.”³⁴

²⁶ MOL P 1610; vö. SzOkl. Ús., VIII, 184.

²⁷ MOL P 1610.

²⁸ Uo.

²⁹ A dálnoki Lázár család levelei már 1688-ban pontosan megnevezik a szomszéd erdőbirtokosokat.

³⁰ IMREH István 1979, 61, 159. Marosszék számos falujában a 18. század végén az erdők még mind *közönségesek és osztatlanok* (Uo., 157).

³¹ A feltételezett utódokat és rokonokat első felbukkanásukkor zárójelbe tettük, második alkalommal nem. Az 1583-as végrendeletben felbukkanó személyek közül néhányan valószínűleg nem voltak dálnokiak, vagy az összeírások idején nem laktak a faluban, ezért ott utódaikat és rokonaikat nem találtuk meg.

³² TAKÁCS Péter 2002, 144–145. A *Gombászó és Gombászóút* helynév 1714-ben, 1752-ben (CS. BOGÁTS Dénes 1929, 59),

1699 és 1802 között további öt alkalommal: 1699, 1734, 1766, 1791, 1802 (MOL P 1610) fordul elő Dálnok határában, például a *Kismezőben*. Az elkerengő marhák néhol a farkasok szájába jutottak (SZŐCS János 2004, 95). A medvét, farkast lövőt néhol jutalmazták, a falu általi szabadítás előtt erdei gyümölcsöt szedőket vagy idegenbe eladókat pedig megbüntették (IMREH István 1983, 398, 410–411, 429, 432, 435, 460, 477).

³³ MOL P 1610. A familiák – a magánerdő-birtokos nemesek és katonarendiek – szabad erdeje is magánerdő volt. A dálnokiak valamelyik háromszéki üvegsűr számára főzhettek hamuzsirt. A *Kőkényárnyék* helynév már 1595-ben is felbukkan (CS. BOGÁTS Dénes 1929, 58–59).

³⁴ DOMOKOS Pál Péter 1978, 220. Az esküdtek persze ugyanúgy elhallgathatták az erdők tényleges állapotát, mint a szénafüvek hozamát

Az 1827-es okirat – visszautalva a familiákra – megemlíti, hogy a *Miklos erdő* századoktól fogva a *Lázároké*, mint ahogy a *Lőrinczné lopaja erdő* is. A dálnoki Lázár család tagjait 1602-ben, 1614-ben, 1619-ben és 1635-ben a lófők között találjuk, és csak 1676-ban, 1680-ban és 1683-ban tartották számon némelyiküket a nemesek között.³⁵ A család leveleinek regestrumában 1640–1806 között 40 darab levél szól a *Darabontok* és a *Harmincember erdejében* vagy azok szomszédságában – a *Szászné* nevezetű erdőn, annak *verő feliben és árnyékában*, a *Szászné pataka mellett*, a *Kökény bértzin*, a *Kut pallagán*, a *Kenderes árnyékában*, a *Boldis pusztáján*, a *Nagy völgy kuttyán alól*, a *Vágás*, az *Orotvány* és a *Kanta* nevű helyen, a *Tüdös völgy hátán* és *Lőrinczné lappáján* – lévő magánerdőkről, amelyeket ugyanúgy ajándékoztak, cseréltek, örökölttek, adtak-vettek örökösen vagy zálogba, mint a belsőségeket vagy a szántókat.³⁶ Láthattuk, hogy más dálnoki nemesek is birtokoltak ezekben az erdőkben, és azt is, hogy a *Bércz útja*, amely a *Darabontok erdejét* határolta, szomszédos volt a *falu erdejével*, amelyből az előbbi kiszakították.

A dálnoki darabontok fejedelmi adománya a többnyire lófölből lett nemesek számára is megkönnyíthette, hogy kiszakítsák a maguk bizonyára kezdettől fogva őrzött-öröszített részét a korábban az egész falu köztulajdonát képező erdőkben. Tény, hogy egyes nemesi és lófőcsaládok jelentős erdőbirtokra tettek szert.³⁷

A dálnoki magánerdő-birtokosok *Társasága* 1804. március 3–4-én Dezső Kelemen lovaskatona házánál tartotta *Contractus*-megújító kétnapos *Nagy gyűlését*

(közgyűlést), amiből önként adódik a következő, hogy tagjainak zöme a két határőrkatonai rendhez tartozhatott.³⁸ A dálnoki *Társaságnak* ugyanúgy külön jegyzővel, számadás- és jegyzőkönyvvvel rendelkező, teljesen önálló testületként működő erdőbíróvága volt, mint a kortárs zaláni kétágkatona erdőbirtokosságának.³⁹ A *possessori erdőbírák* megnevezés arra utal, hogy a 17. század óta egyre jelentősebb erdőbirtokkal rendelkező nemesek is tagjai és erdőbírái lehettek a *Társaságnak*, bár esetünkben a módos, jobbágytartó lovas- és gyaloghatárőrt is possessornak nevezték.

A közgyűlés a régebbi *Contractusok* értelmében nevelt magánerdők tilalmára vonatkozóan fogadott el ellentmondás nélkül új, állandó és erősebb *Contractust*, amelyet a bevezetése után is érvényben maradó régebbi, hasonló tartalmú *Contractusok* alapján foglaltak írásba.

Az új *Contractust* a szerződő feleknek a szigorúbb újraszabályozásra irányuló közös akaratán kívül tehát az ősisége is erősítette.⁴⁰ Következésképpen magának a *Társaságnak* is léteznie kellett 1804 előtt, amit a tagjai tulajdonában lévő, *régen fel nevedett Avas erdők* léte is bizonyítani látszik, amelyekre a megújított *Contractus* nem, csak a régebbiek vonatkoztak. A *Társaság* új közgyűlési jegyzőkönyve elkészíttetésére vonatkozó előírás is a korábbi jegyzőkönyv(ek) meglétét igazolja,⁴¹ ugyanakkor közvetett bizonyítéka annak is, hogy a *Társaság* már korábban is lényegében azonos szervezeti keretek közt és hasonló módon, folyamatosan működött – a folyamatosságot a *Contractus* időnkénti megújítása nem szakította

³⁵ SzOkl. Ús., IV, 46, 424, 588–589; SzOkl., V, 137; SzOkl., VII, 235; SzOkl., VIII, 22, 165. A *Nemesekre forduló dűlő* név 1654/1789-ben (*A Ravasz Völgy felett vagyon a Nemesekre fordulóban*; HAJDÚ Mihály – SLÍZ Mariann 2001, 47–48), 1664-ben, majd 1716. V. 17-én bukkan fel a *Széphegy* közelében a dálnoki határon (MOL P 1610). Maga a *Széphegy* 1592-ben, a *Széphegy farka* 1660-ban, a *Széphegy arra* 1739-ben bukkan fel (CS. BOGÁTS Dénes 1929, 58–59), továbbá 1654/1789-ben *Az Tanorokban az szép hegy felől az út mellett*; *Az szép hegy oldalában* (szántó); 1732/1793-ben *A Középső mezőben a szép hegy oldalában* (szántó); 1737-ben *az szép hegyhez tartozó mezőben az Leczfalvi utra jövőben* (szántó); 1777-ben *Széphegy Mezőben a felső orosz út mentiben* (szántó; HAJDÚ Mihály – SLÍZ Mariann 2001, 47–48).

³⁶ MOL P 1610: 1600-ban *Kenderesifüzes*; 1660-ban *Tüdös-völgy* (erdő); *Kendereshátmező* (CS. BOGÁTS Dénes 1929, 58–59). Lehetséges, hogy az 1640-ben előforduló *Büdös-völgy* és az 1709-ben előforduló *Zedös-völgy* sajtóhiba vagy Bogáts elírása *Tüdös-völgy* helyett.) 1654/1789-ban *A Kenderes fejében* (erdő). *Kenderes verő feliben* (erdő); 1685/1792-ban *Az Kenderesi füzesbe* (kaszáló); *Az Orotvány... pusztja erdő* (HAJDÚ Mihály – SLÍZ Mariann 2001, 47–48).

³⁷ Lásd a 19. jegyzetünket és a 23–29. jegyzetünknel is. A határőrzetek megszervezése (1764) után egyes székely falvakban

a *lovagok*, vagyis a székely huszárok külön erdőrészt szakítottak ki maguknak falujuk közös erdejéből, de egyelőre nem tudjuk, szabályozták-e külön rendtartással annak használatát (IMREH István 1983, 28).

³⁸ Az udvarhelyszékiek zömének és a marosszékieknek a kivételével a szabadrendű székelyeket 1764-ben a székely határőrség huszárezredébe, valamint I. és II. gyalogezredébe sorozták be: a dálnoki gyalogokat a II. székely határőr gyalogezredbe. A tősgyökeres dálnoki Dezső családnak 1820-ban nem voltak szolgálomberei (TAKÁCS Péter 2003, 122–123). Dezső Kelemen valamivel 1807. február 14. előtt elhunyt.

³⁹ IMREH István 1983, 267. Imreh István nem említette, de feltehető, hogy a zaláni társaságnak is volt saját jegyzője: saját rendtartása is lehetett, bár az nem maradt ránk, vagy még nem került elő. A zaláni falugyűlés 1780. március 1-jén szintén lovaskatona házánál gyűlt össze (Uo., 140).

⁴⁰ A falutörvényt erősítő ősiségről lásd IMREH István 1983, 9–12, 15–21. Az új *Contractus*nak a régebbiekkel való hasonlósága mértékét meg lehetne állapítani, ha az utóbbiak valamelyike előkerülne.

⁴¹ A székely egyházközösségekben 1651-ben már megszokott dolog volt a jegyzőkönyv vezetése (VESZÉLY Károly 1860, 31). Altörjén 1660-ban már létezett az egyházközösség protocolluma (COROI Artur 2007, 68).

meg. A közösségi szabályok írásbafoglalását számos esetben ezek módosítása, megújítása követte, és gyakran előfordult, hogy szükségből vagy egyéb okból a közösség idővel írásban rögzítette az élet más területeire vonatkozó szabályait is. A dálnoki határkertek 1660-as törvénye és a dálnoki határon való gyepekről 1736 előtt kelt *Falu Contractusa* bizonyítja, hogy előbb a szántókra, utána a kaszálókra és ezekkel párhuzamosan valószínűleg a legeltetésre, legkésőbb pedig az erdőkre vonatkozó szabályokat rögzíthették írásban is. A falu közelebbi-távolabbi, nagy kiterjedésű erdei kevés gondoskodás mellett is később kerültek olyan állapotba, hogy használatukat szabályozni kelljen: a 18. század Erdélye még az erdők világa volt.⁴²

A *Társaság* csoporttulajdonának alapját a darabontoknak nyújtott fejedelmi adomány és a még régebbi *Harmincembererdeje* vehette meg, az 1804-es rendtartásból megismerhető szervezeti felépítése pedig legkésőbb a 18. század utolsó harmadában alakulhatott ki. A *Contractus* megújítására összehívott közgyűlés időpontja, a rendtartás preambuluma és előírásai ugyanis egyaránt arra engednek következtetni, hogy a *Darabontokerdeje* és a hozzája hasonló státusú *Harmincembererdeje* – *A' Szomszédság közé kerített helyek* – a határhozredek felállítására körüli időszakban osztathattak fel legutóbb a társtulajdonosok, a 16. század végén megadományozott darabontok és a harminc ember leszármazottai között.⁴³ Valószínűbbnek látszik azonban egy 1764 előtti időpont, mert részint az egymással azóta meg nem osztott családokra, részint az örökösödés, házasság, ajándékozás és vásárlás útján megváltozott tulajdonosokra vonatkozhat a rendtartás következő kitétele: „*ha valamely darab erdőhöz két vagy több familiák praetendálnának és egymást részesnek nem esmérnék vagy nem akarnák*”.⁴⁴ A praetendenseknek

a vitájuk eldöntésében illetékes *Társaság* előtt kellett bizonyítaniuk jogcímüket: az ítélettel elégedetlen fél *novummal* élhetett, végül pedig magasabb fórumhoz apellálhatott, de az illető erdőhöz a jogerős ítélet kimondása előtt hozzányúló praetendens jogos részét is elveszthette. Az ítélet a vitatott erdőrészt a tényleges jogosultak közötti végleges megosztásáért írhatta elő (a jogtalan igénylőkre nézve a rendtartás nem rendelkezik): a tulajdonosoknak azután még határt is kellett vetniük egymással,⁴⁵ épp úgy, mint másoknak a szomszédaikkal, ha erdejükben erdőlni akartak, vagy mint azoknak, akik kiléptek a *Társaság*ból. Az utóbbiak eleve *praedalni igyekezőknek láttatnak*, ezért az erdőbírák és az erdőpásztorok a többi tulajdonossal együtt rájuk jobban odafigyeltek, és eleve kötelezték őket *a' Szomszédság káráról felelni*. Természetesen az azonos darab erdő törvényesen megosztott tulajdonosai is csak közmegegyezéssel erdőlhettek, azt pedig szükség esetén a *Társaság* teremtetette meg: „*Egy darab erdőnek sok birtokosai ha nem edgelyezhetnek, vagy erdőlés, vagy a' felfogás*”⁴⁶ *dolgaiba, a' mit abból végez a' Társaság azon meg nyugodni tartoznak a közhaszonért.*” A közgyűlés ilyen esetekben a társtulajdonosok és a szomszédok szándékaira is figyelmező, de az erdőlés korlátok között tartását célzó és az erdőnevelés szempontjait érvényesítő határozatokat hozhatott, a rendtartás pedig mindig megegyezésre ösztökölte a *Társaság* tagjait.⁴⁷ Tilalmas erdő levágását más falutörvények is csak a közmegegyezéssel engedélyezték, helyenként a másként cselekvő örökösen elveszthette tilalmasbeli részét, másutt pedig új helyeket is közmegegyezéssel fogtak fel, és kikötötték, hogy a tilalmasokat egyszerre vagy egymás után levágni tilos.⁴⁸ A tilalmasban erdőlőt, a tiltott és a nyers fát vagy az erdei gyümölcsfát levágot mindenütt büntették, néhol súlyosabban az új tilalmas erdőlőjét, mint a régiét.⁴⁹

⁴² DANKANITS Ádám 1983, 41–45.

⁴³ IMREH István 1983, 183–184. A hidvégi erdőket 1799-ben osztották fel a possessorok között (Uo., 453). A *szomszédság* szó egyaránt utal a *Társaság* tagjai erdeinek szomszédos voltára és a tagok társbirtokosi mivoltára, de feltehetően ugyanígy nevezték néha magát a *Társaságot* is. A *szomszédság közé kerített helyek* jelentős része eleve egymás szomszédságában terült el, a tőlük távolabb fekvőket területcserével vonhatták be közéjük.

⁴⁴ Gyakorlatilag bármelyik praetendens megzalogoltathatta a többi, ha azok ilyen esetben erdőlésbe fogtak. Valószínűleg minden erdődarabnak több birtokosa volt, de ez nem jelenti azt, hogy egy-egy családnak ne lehetett volna több darab erdőben is birtoka, illetve hogy ugyanazon erdődarabban ne lehett volna több (arány)része.

⁴⁵ A földszomszédok közötti gyakori határviták és határkő-kihányások esetében, illetve amikor valaki a szomszédjából elszántott egy darabot, vagy fűvéből lekaszált valamennyit, a bíróságnak és/vagy a hűtösöknek vetettek határt, mérték a földet és a szénafüvet. Ők

voltak a földjárók is: a falvak közötti határt sáncolással, gödrökkel, mesterséges halmokkal, bérceken haladó csapásokkal, megkeresztett fákkal, patakfolyásokkal és patakok összefolyásával jelölték meg, és metális levélben rögzítették (IMREH István 1983, 380, 430, 432–433, 437, 439–440, 470; OLÁH Sándor 2007, 571–577). A dálnoki magánerdő-birtokosok gödrökkel és megjelölt fákkal vetettek határt erdőrészüik között.

⁴⁶ Erdőnevelési célú erdőlési tilalom.

⁴⁷ A közgyűlés időpontjából és más adatokból az általánosan szokásos téli erdőlési időszakra következtethetünk, de a *Társaság* valószínűleg a birtokosokra bízta az erdőlés idejét, vagy a hagyományos erdőlő napokra hagyatkozott (IMREH István 1983, 252, 453–454). Ez volt a legalkalmasabb időszak az erdőügyek és károk tárgyalására is.

⁴⁸ Uo., 309, 371–372.

⁴⁹ Erre vonatkozóan is számos példát közölt Imreh István (IMREH István 1983, 303–471).

A rendtartás igen szigorú előírást tartalmaz a *Társaság*ba be nem állott, a *Szomszédság közé került helyen* erdőtulajdonnal rendelkező bebírókra vonatkozóan: ha ott erdőlték, ahol azok tulajdona feküdt, a területre vonatkozó tulajdonjoguk fennmaradt, de a róla kitermelt fát a *Társaság* eladta, és a szabályszerűen elkönyvelt összeget a maga szükségleteire fordította.⁵⁰ A bebírók más falvakban se kaptak fát⁵¹ vagy makkoltatási jogot.⁵²

Az 1578-ban kelt oklevél Dálnok és Maksa közös erdői meglétének is bizonyossága, így érthető, hogy Maksa 1821. január 2-án, 10-én és 13-án Dálnokkal, Albissal, Márkosfalvával és Mátisfalvával perelt közös erdeiknek a társtulajdonos falvak közötti felosztásáért,⁵³ nyilván a *faluknak quantitása és az antiqua sessióknak numerussa szerint*⁵⁴ – ha a *Társaság* ebben a perben, az erdeibe bebírók révén érintett lett volna, mindenkor különféle kiadásai mellett újabbakat is viselnie kellett.⁵⁵ Jellemző, hogy 1889-ben a Kézdivásárhelyi Erdőgondnokság nyilvántartása szerint Dálnok határában Alsócsernátonnak 38 hold 1014 négyszögöl, Albisnak 342 hold 830 négyszögöl, Maksának 28 hold 1025 négyszögöl, Lécfalvának 140 hold, Márkosfalvának 256 hold 1453 négyszögöl, összesen 806 hold 1122 négyszögöl, ezzel szemben Dálnoknak csak a saját területén összesen 2244 hold 74 négyszögöl erdőtulajdona volt: a községnek 2241 hold 1523 négyszögöl, a dálnoki községi iskolának pedig 2 hold 151 négyszögöl erdeje.⁵⁶

A kolozsvári országgyűlés 1655. február 20-án már általános háromszéki jelenséggént említette az eklézsiák erdejének meglétét,⁵⁷ de a források csak a dálnoki eklézsia bennvalójáról, szántójáról és az egyházi személyek szénafüvérről vallanak, erdejéről nem:⁵⁸ a kortársak sem szólnak a dálnoki községi, 1882-től állami iskola erdejéről,⁵⁹ pedig azt a falu vagy az eklézsia erdejéből szakíthatták ki.

A dálnoki *Társaság* rendtartásának fentebb bemutatott sajátos előírásaihoz hasonlóak az ismert székely falutörvényekben és erdőrendtartásokban nemigen fordulnak elő. A rendtartás további előírásai a *haza*, vagyis Magyarország és Erdély törvényeiből,⁶⁰ de leginkább a székely és a szomszédságukban fekvő Fehér vármegyei falvak hasonló körülmények között felgyülemlett, évszázados erdőlési-erdőóvási tapasztalataiból vezethetők le, amit a dálnoki rendtartás előírásai is egyértelműen bizonyítanak: ezekhez képest *Háromszék Constitutiója, Conclusuma, ususa, a szék végeztése, a nemes szék deliberátuma* (az erdőügyekről),⁶¹ a Habsburg-hatalom által kibocsátott *Ordo silvestris* (1781), az erdőkre vonatkozó 1790- és 1811–1812-béli törvény nem sok újdonságot hozott.⁶²

A *Társaság* rendtartásának a többi székely falutörvényben és erdőrendtartásban is előforduló, általánosnak mondható előírásai hasonlóak a falvak, szántóhatáruk, kaszálók és legelők igazgatásában alkalmazottakhoz. (A természeti környezet, a társadalmi berendezkedés, a történelmi tapasztalatok és az emberi szükségletek hasonlósága hasonló élet- és

⁵⁰ Az erdőrészt vagy fáját valószínűleg elárverezték (IMREH István 1983, 171). A dálnoki bebírók is hozzájárultak azon falvak törvényes kiadásainak fedezéséhez, amelyekben jószáguk volt: „*Nevemet alab le irt személy adom ezen kezem írasomot hogy Tekintetes (Dálnoki) Lázár Janos Urtol pertzipialtam egy magyar forintot az 1803^{dik} esztendőben Januariusnak 10^{dik} napján a kilencz falu törvényes bajaira. Gidofalvi Ovari Samuel maga kezével Lovas Katona kilencz falu Espressussa.*” (MOL P 1610.)

⁵¹ IMREH István 1983, 253, 365, 367, 407–408, 440–441.

⁵² Hidvégen még a helybeli jobbágyok közül is csak a földesurat marhával szolgáltatók kaphattak fát (Uo., 455).

⁵³ MOL P 1610; IMREH István 1983, 149–152, 186, 360–363; IMREH István 1987, 129. Az 1831-es zágoni perben is kizárták a felosztásból a más falvakkal közös javakat (IMREH István 1983, 186).

⁵⁴ A közös széki erdőknek a községek közötti felosztásán is gondolkodtak 1723-ban és 1788-ban (IMREH István 1983, 149).

⁵⁵ Uo., 135–136.

⁵⁶ GARDA Dezső 2002, I. 107. Nem tudni, kis, magyar vagy katasztrális holdban számítva.

⁵⁷ VESZÉLY Károly 1860, 263; IMREH István 1983, 369, 394, 439 stb; IMREH István 1987, 214; 1603. Feltorja (RFkGylt. 129/826); BEDŐ Albert 1896, IV. 512; TÜDŐS S. Kinga 1998, 15, 21, 33, 41, 71; 1722, 1725–1726, 1728. Altorja (COROI Artur 2007, I. 115–116, 122–123, 125–127, 133–134, 136–137.); 1731. Altorja (KOVÁCS András – KOVÁCS Zsolt 2002,

146); 1759, 1762, 1767. Karatna (*Kézdi Vizitációk*, II. Fol. 190; III. Fol. 34, III. Fol. 98); 1788. Feltorja, Futásfalva (TAGÁNYI Károly 1896, II. 606–607.); 1793. Sepsibesenye (MOL P 672.); 1811, 1832. Szacsva (MOL P 5. stb).

⁵⁸ Néhány példa: 1686. február 13. *melly föld vagyon a Dálnoki Közepső határában a Széphegy orrán melly az Ecclesia földire jö be*; 1756. július 20. *All Szegbe vicinussa egy felől a' patak, más felől az Reformáta Eklésia jóságá*; 18. század vége – 19. század eleje. *A Török réten az Ecclesia Cantoráé 125 x 11 lépés, az Ecclesia Parochussáé 125 x 22 lépés szénafü* (MOL P 1610).

⁵⁹ BEREZ Gyula 1893, 88–92.

⁶⁰ A *Tripartitum*, az *Approbatæ* és a *Compilatae Constitutiones* a hivatkozásokban mint *Decretum*, *Ország törvénye*, *Articulus*, *Ország articulussa*, *Haza törvénye* és *Constitutiones patriæ* fordul elő, és előszeretettel alkalmazták a másfalusiakkal szemben (IMREH István 1983).

⁶¹ OSZK Kézirattára, *Fol. Hung.* 953, 117^r, 133^r, 167^r; MOL P 1610; IMREH István 1983, 337, 370, 386–387 (ezek azonossága nem bizonyos). Fehér vármegye *constitutiójára* is hivatkoznak erdőügyekben (IMREH István 1983, 358–359).

⁶² IMREH István 1983, 245–246. A karó- és vesszőkert (lészák kert) lábai cserefából is készülhettek, a vesszőből készült kerítések kapcsán 1808-ban hivatkoznak az *őfelsége circulálta*, erdőpusztítást tiltó *normativumra*, máshol az *ordo silvestris* még 1820-ban sem *observáltatott* (Uo., 413, 455, 467; TAKÁCS 2002, 212–213).

gondolkodásmódot, szerveződések, normákat és szokásokat eredményez.⁶³)

A *Társaság* a dálnoki faluközösség (*communitas*) legnagyobb, a közhaszon nevében és érdekében tevékenykedő, szakosodott rész-egésze olyan *communitás*nak (önmagának adott neve is erre utal) tekintette önmagát, amelynek jogában áll szervezeti felépítésében és működésében a faluközösség önkormányzatához hasonló, saját szabályzattal rendelkező rész-önkormányzatot létrehozni.⁶⁴

A *Társaság* legfőbb szerve, a *közgyűlés* alkotta meg, fogadta el, módosította és újította meg a rendtartást, mondotta ki bírói fórumként az utolsó szót a lopók, harapégetők, pusztítók, hatalmaskodók, praearicálók, praedálók és más kártevők ügyében, döntötte el az erdőbirtokosok vitáit. Végzéseket, határozatokat hozott, egyezségeket kötött, jegyzőt és erdőbírákat választott, erdőpásztorokat rendelt, rendelkezett a befolyt összegekkel, és valószínűleg más hatásköröket is gyakorolt.⁶⁵

A közgyűléseken, amelyeket valószínűleg hetente, szokásos időpontban tartottak, mint a falugyűléseket, rendszerint egy possessor vagy helybeli birtokos határörtszt elnököl: a rendkívüli gyűléseket a *Társaság* jegyzője, erdőbírái vagy erdőpásztorai hirdethették ki a falugyűlésen, a templom előtti téren templomozáskor vagy házról-házra járva,⁶⁶ esetleg a katonai gyakorlatokon vagy parancsmeghallgatáskor. A távolmaradók önként alávehették magukat a közakaratnak, mint a falugyűlések esetében, mert büntetésükről nincs szó,⁶⁷ a fontosabb tudnivalókat pedig a közgyűlések összehívására használt módon, ugyanazon alkalmakkor és ugyanazon személyek amúgyis folyamatosan a tagság tudomására hozhatták.

⁶³ Szembetűnő a határőri szervezetbe be nem sorolt marosszéki Karácsonyfalva *hegyközsege* és a dálnoki *Társaság* közötti hasonlóság: az előbbinek a *szőlős fórum* a közgyűlése, *szőlőbírója*, *esküdtejei*, *hítes szőlőpásztorai* voltak, törvényében kitértek a bebírókra, a kártevőkre, a szőlőpásztor és a szőlőbíró felelősségére, a büntetésekre, a szőlőbeli nyilakra stb. (IMREH István 1983, 444–451).

⁶⁴ A Decretum 10. titulusa 5. paragrafusa értelmében „minden Communitas s falu facultáltatik maga között törvényt és rendelt szabni”, mondta ki a márkosfalvi falutörvény (IMREH István 1983, 412–413). A faluközösségen belüli különböző szerveződések több tekintetben a faluszervezetet vagy egymást másolták.

⁶⁵ A *Társaság* közgyűlése megfelel a falu *közönséges egész gyűlésének*. (MOL P 1610.)

⁶⁶ Lásd IMREH István 1983 és Uő. 1973, 56, 62; SZÖCS János 2004, 116. Néhol a falugyűlést és a törvénynapot is a vasárnapi templomozás előtt hirdették ki (IMREH István 1983, 319, 362). Másutt a törvénynapot a falugyűlésen hirdették ki, vagy házról-házra járva és bemelve, célját is elmagyarázva (Uo., 302, 418). Magánszemélyek is kihirdethettek tilalmat a templom előtt, például hogy éjszaka senki ne járjon a kertjükben stb. (17. Januárius 1701; OSZK Kézirattára, *Fol. Hung.* 953, 169°). A tilalom megszégésének törvényes következményei voltak. Csíkszentmihályon

A falugyűlést és a falu széke üléseit általában a falubíró, a jegyző vagy a hütösök, az egyházközségét pedig a lelkész vagy a megyebírák valamelyikének a házánál, illetve az iskolaházban, míg a *Társaság* közgyűlését a lovas- vagy gyalogkatonák valamelyikének a házánál tartották.

A *Társaság* erdeinek őrizete és a hatalmaskodókkal szembeni eljárások jelentős részének lebonyolítása a két erdőbíróból és a tizennégy erdőpásztorból álló, hierarchikusan felépített testületre hárult. A *Társaság* mindenkor két, a tisztség felvételére kötelezett erdőbíráját az *alkalmatos birtokosok közül* – aki helybeli birtokos határörtszt is lehetett – választották, a választásnak *bizonys határa nem lévén*: a megválasztottak megbízatása tehát nem meghatározott időre szólt.⁶⁸ A falubírót, a határ- és erdőbíró, a polgárokat, a hütösöket stb. általában egy-három évre választották, de előfordult, hogy „aki egyszer a hütösségre beesküdtetett, holtig abba maradott, ha magát jól viselte”.⁶⁹

A főerdőbíró léte más falvakban is feltételezi legalább egy helyettes erdőbíró megválasztását vagy kijelölését,⁷⁰ de a falubíró, a hütösség, a polgárság, az erdő- és határbíró, az erdő-, mező- és marhapásztorság, a híd- és kertlátóság, a zálaglóság, őfelsége és a haza szolgálata stb. – elsősorban a nemesek és szabadrendűek között – többnyire szerre járt, egyéves időtartamra szólt, a választásnak szabott időpontja vagy időszaka volt: a szerre következő alkalmas személy(ek)e)t többnyire büntetés mellett is kötelezték annak azonnali vagy a következő évben való felvételére, illetve előírták, hogy a fel nem vevőnek a büntetés elkerülése végett maga helyett embert kell állítania.⁷¹ A főerdőbíró néhol a *fő possessorok* közül választották, a határ- és erdőbíró *rend szerint*, vagyis meghatározott

(1639) magánszemély is kihirdethette szándékát a templom előtt vagy a falugyűlésen (IMREH István 1983, 300). Homoródszentpálon 1670-ben falutörvénybe iktatták a *személyes ember tilalmát*, amelyet a falugyűlésen kellett bejelenteni (Uo., 324). Eresztevényen (1767) a *falu* és a *személyes emberek tilalmas helyeit* említik (Uo., 399). Szemerján (1771) előírták, hogy a jövevények 15 nap alatt tanulják meg a falutörvényt, mert ha azután hibáznak, büntetik őket (Uo., 411).

⁶⁷ A falugyűlésről távolmaradók kötelesek voltak elfogadni a jelenlévők többségi döntését (IMREH István 1983, 9–12). A távolmaradók büntetése általános szokás volt: három forintra is büntethettek érte (Uo., 327). Az egyházközség gyűléseiről való távolmaradást is büntették (COROI Artur 2007, 75–76).

⁶⁸ A csíkszépvízi constitúciót szentesítő falugyűlésen (1841) egyúttal erdőbírákat választottak a falu három tizesébe (SZÖCS János 2004, 116).

⁶⁹ IMREH István 1983, 423; SZÖCS János 2004, 95.

⁷⁰ IMREH István 1983, 343, 386, 501. Időnként a *Társaság* erdőbíráinak egyikét is főerdőbírónak címezték.

⁷¹ IMREH István 1983; COROI Artur 2007, 143. A határpásztorságot például nem mindenütt bízták jobbágyra (IMREH István 1983, 361).

sorrendben egy-egy nemes volt – a határ- és erdőpásztorok azonban jobbágyok –, de szerre járhatott számos más közfeladat is, ha pedig a sorra kerülő személy nem ment erdőt őrizni, vagy gyermeket küldött maga helyett, megbüntették, és mégis elő kellett állnia a szolgálatra.⁷² A székely falvakban a tisztség szerre járása nem zárta ki a megmaraszthatóságot.

Az erdőbíróság viselésére alkalmas erdőbirtokosokat a *Társaság* közgyűlése jelölhette ki, és a tisztség felvételének sorrendjét is az állapíthatta meg, így egy erdőbíró leköszönésekor, leváltásakor vagy elhunytakor a közgyűlésnek csak azt kellett eldöntenie (szavazás útján), hogy megmarasszák-e a leköszönőt vagy mást válasszanak helyette, és ki kellett jelölnie a tisztség betöltésére alkalmas újabb személyeket.⁷³

Az évszázados hagyományokra és tapasztalatokra is figyelmező erdőbirtokosok a célszerűség és a gyakorlatiasság követelményeinek kívántak megfelelni, midőn két egyidejűleg fungáló erdőbíró választottak. Erre lehet következtetni abból, hogy a régi erdőbírák az általuk kezdeményezett peres eljárások végleges lezárásáig az újak megválasztása után is gyakorolták hatáskörüket, mégpedig az új erdőbírák és erdőpásztoraik segítségével. A székely falvakban a tisztségviselőkre és közfeladatot teljesítőkre nézve más faluközösségekben is hoztak hasonló célszerű határozatot, biztosítva a folyamatban lévő ügyek azon személyek általi lezárását, akik azokat legjobban ismerték: a régebbiek így bevezethették hatáskörüket gyakorlásába az újakat, és némileg tehermentesítették őket. Ugyanez a szempont indokolhatta a két egyidejűleg fungáló erdőbíró választását, ráadásul így bármelyikük akadályoztatása esetén a másik egymaga is elláthatta a teendőket. Mindkettejük akadályoztatása esetén talán szüneteltették az ügyintézt, vagy – egyszeri, esetleg többszöri alkalomra, mint a jegyző esetében – erdőbíró-helyettest választhattak vagy jelölhettek ki.

A *Társaság* tagságának a lakóhelyi elkülönülése és/vagy rendi összetétele is indokolhatta két erdőbíró és páros számú erdőpásztor választását, vagy pedig az, hogy a két erdőbíró területi illetékessége is megoszlott: egyikük a *Társaság* erdőbirtokának a Nádas patakától⁷⁴ a faluig terjedő, másikuk a falutól a Mogyoró patakáig terjedő részét kellett, hogy ügyelje az erdőpásztorok felével, bár nem tudjuk, hogy a magánerdők mekkora hányada esett erre, a rendtartás preambulumában elég pontosan körülhatárolt, területileg is összefüggő két területre. Dálnokot két falurész, Alszeg és Felszeg alkotja;⁷⁵ a falu közös erdőhatárából a *harmincemberek* és a *darabontok* már 1578 előtt kizsákmítottak egy-egy darabot; a *Társaság* a két székely katonarend, a lovas- és gyaloghatárőrök rendjének tagjaiból, illetve a katonarendiekből és a nemesekből alakult; a dálnoki református egyházközségnek valószínűleg egy alszegi és egy felszegi megyebírája volt, de ezt nem állt módunkban ellenőrizni.⁷⁶

A *Társaság* által választott *alkalmas* személy 3 *esztendeig* volt köteles viselni a *Notáriusságot*: nála állt a *Jegyző Könyv*, amellyel 1 magyar forint bírság terhével tartozott minden gyűlésbe ideibe megjelenni, helyes *mentséggel* elmaradva pedig azt *bizonyos embertől* elküldeni.⁷⁷ Az utóbbi esetben a közgyűlés egyszeri vagy többszöri alkalomra jegyzőhelyettest választott vagy nevezett ki. A *Társaság* iratait és pecsétjét – bár erre nézve nem találtunk adatot – a jegyző valószínűleg a *Társaság* ládájában őrizte.⁷⁸ A megújított rendtartást valószínűleg az 1794–1809

⁷² Uo., 342, 343, 355, 364, 366, 368, 372, 407, 411, 461.

⁷³ A falutörvények a tisztségviselő és a közszolgálatot teljesítő *rendeléséről, állításáról, választásáról, fogadásáról, ki- vagy felnevezéséről* stb. szólnak, ami gyakorlatilag egyaránt jelenthette a kinevezést, a választást, a fogadást és a szerez kiállás különböző formáit is.

⁷⁴ 1595. *Nádastó*; 1685. *Nádastető* (erdő); 1736. *Nádashidja* (CS. BOGÁTS Dénes 1929, 58–59). 1654/1789. *Kis völgyön a Nádra menőben*; a *Nádba*; A *Nádas oldalába... a felső uton fejlül* (szántók); *Nádosba a Miklos fiak vicinujába áltol az Árnyék felől való mart utig ki az Nitas melyéke felől egy darab pusztás erdő*; A *Nados haton* (erdő); Az *Nádas oldalában*; Az *Nádas torkában* (szántó); Az *Nádason innet az középső út által kelőbe* (szántó); 1685/1792. Az *Nádason túl* (szántó); Az *Nádban* (kaszáló); Az *Nádas Tő feliben* (erdő); 1732/1793. A *Kis mezőben a Nádason tul* (szántó) (HAJDÚ Mihály – SLÍZ Mariann 2001, 47–48).

⁷⁵ 1629. III. 13. A *Felső mezőben a Kápolnánál*; 1659. V. 10. a *Kápolnánál*; 1674. V. 16. *Kápolna Hegyen*; 1687. VII. 18. Az *Alszege Kápolnán kívüli, a Felső mezőben, a Kertre jövőben*; 1725. A *felső mezőben az Alszegei Temetőre jövőben*; 1730. *Alszegei Temető*; 1786. XI. 11. *Alszegei Temető hely*; 1791. IV. 6. *Felső mező... a hegyen az alszegei temetőre jövőben*; 18. század vége (év nélkül): *Dálnokban egy Curialis hely melynek szomszédja alol a közönséges Temető hely*; 1733. V. 4.

Albisi Teleki Mihály Pap Unam Felszegbe a patakra be járo utzatska; Lázár István Ur Felszegben levő jószágának az Ecclesia házában belől le járo pataknak praejudicalasról valo Collateralis Inquisitio de Anno 1736. 3 9novembris; Teleki Mihály Paptol Dálnokon Felszegben örökösön vett Jóságrol valo Contractus de Anno 1737. 15 Aprilis; 1806. III. 22. *Szabo István Felszegei Gyalog Katona* (az összes idézett adatok lelőhelye: MOL P 1610). *Alszeg* 1665/1753-ban, a *Kápolna* 1685/1792-ben és 1772-ben is előfordul, utóbbi évben *Felszeg* is (HAJDÚ Mihály – SLÍZ Mariann 2001, 47–48).

⁷⁶ Ahol csak egy faluközösség lakói alkották az egyházközséget, ott általában a falu területi tagolódásával egyenlő számú megyebírást és szentegyháziát választottak.

⁷⁷ A székely falvakban általában választották a jegyzőt, akinek kötelességei közé tartozott a *Protocolum*, a falu jegyzőkönyvének őrzése: a választásba se a possessorok vagy a patronusok, sem pedig a felsőbbség nem szolt bele (IMREH István 1983, 64–66, 418).

⁷⁸ A székely falvak jegyzőkönyveit, fontos iratait a falut érintő hivatalos iratokkal együtt általában a bíró vagy a jegyző őrizte egy erre a célra készült, két- vagy háromzárás ládában, többnyire a saját házában, lepecsételve: az iratokat a falu pecsétjével hitelesítették, amelyet a bíró pecsétjének is neveztek, mert előfordult, hogy valóban az volt a falu pecsétje (IMREH István 1983, 56, 314, 370, 418, 464).

között fungáló Szathmári János dálnoki iskolamester, András Mózes székely huszár, Barta László, Imreh Ferencz vagy Dálnoki Szabó Dániel gyalogkatoná⁷⁹ – utóbbiak mind a négyen 18. század végi, 19. század elei dálnoki notáriusok – foglalhatta írásba, de az illető személyt csak az eredeti okirat birtokában lehetne azonosítani.

Az első székely falutörvényeket a 16. század végén rögzítették írásba, amikor az írásbeliség a falvak öngazgatásában egyre megszokottabbá vált, és egyre nagyobb szerepet játszott.⁸⁰ A falutörvények gyakran elrendelik a bevételek, kiadások stb. írásban való nyilvántartását, regestrumok, számadás- és jegyzőkönyvek, protocollumok használatát: ezeket többnyire az ügyvitel írásbeli feladatait végző iskolamester, deák vagy jegyző készítette, illetve vezette.⁸¹ A *Társaság* tehát több mint két évszázados gyakorlatot követett, midőn rendtartásában kimondta, hogy „minden gyűléséről, végezéséről, egygyezéséről, Törvényeiről, Erdő Bírák változásairól (és a *Társaság* által eladott fa áráról is) *Prothocolatio légyen formaliter*”.

A *Társaság* tagjainak teljes névsorát és rendtartását is tartalmazó közgyűlési jegyzőkönyvet bizonyos feltételekkel a *Társaság* tagjai, úgy a helybeliek, mint a bebírók elolvashatták és másolatot is kérhettek az őket érdeklő bejegyzésekről. Időnként fel is olvashatták a tagságnak a rendtartást és a fontos határozatokat, végzéseket,⁸² bár a tagság zöme jártas volt az írás-olvasás tudományában.

A közgyűlési jegyzőkönyv talán azonos az 1804. május 26-án említett *Erdőbírák jegyzőkönyvével*: az erdőbíróságra tartozó ügyek 1806. december 22-én, 1807. február 14-én, június 8-án, 1808. január 9-én, december 5-én, 6-án, 9-én, 26-án, 1809. január 20-án, 27-én és 1809. április 21-én folytatott

tárgyalásain már a megújított rendtartás által megkövetelt új jegyzőkönyvet használhatták.⁸³

A falu tízeseinek tagja lévén minden falu szeriben lakó személy, a dálnoki *Társaság* – hacsak tagjait nem osztotta lakóhelytől független tízesekbe – nem szervezhette meg tízesenként az erdőőrizetet, de nem alkalmazhatta a részesedés vagy a rendes *csordaseries* szerinti erdőőrzést se.⁸⁴ Az erdőpásztorok száma a székely falvakban, nem számítva az erdőbíró, általában 10–12, de 6, 8, 14 vagy 24 is lehetett, ami esetenként megegyezett a hűtösök számával.⁸⁵ A 19. század elején a lakosság jelentős csoportját alkotó dálnoki határőrkatonák feltehetően mind tagjai lévén a *Társaságnak*, amely vélhetően kizárólag saját kebeléből való erdőpásztorokkal őriztette erdeit, könnyen kiállíthatták a tizennégy tagú hűtös erdőpásztori testületet, de minden birtokos is köteles volt szemmel tartani az erdőt és *a' lopót avagy praedálót bé jelenteni az Erdő Bíráknak*. A hatalmas erdőlőt nem jelentő erdőpásztorok és birtokosok maguk is *három forintokig* büntetettnek, mint *a' potentiarius*, *a' Kik pedig a' hatalmas erdőlő mellett fognak*, egy-egy forintig. A hatalmas erdőlő feljelentését elmulasztó erdőpásztor vagy birtokos hallgatását eleve a cinkos és/vagy a haszonleső hallgatásának tekinthették. A potentiariusnak az eljárás során pártját fogók mindössze 1 forintos bírságának magyarázata az lehet, hogy ők a feljelentés elmulasztásában nem, csak az eljárás lassításában, akadályozásában találtattak vétkesnek.

A törvénytelen úton járók, a köz- vagy magánjavakat, köztük az erdőt károsítók feljelentését máshol is kötelezővé tették minden falutag számára, akár viselt valamilyen hivatal, akár nem: aki ezt elmulasztotta, esetenként meg is büntették,⁸⁶ épp úgy,

⁷⁹ 1794. III. 19; VII. 15. *Szathmári János manu propria pro tempore Dálnoki Oskola Mester*; 1795. IV. 22. *Dálnoki Rector Szathmari Janos Uram és felesége az Dálnoki Rectori Haznál*; 1795. VI. 1. *Szathmári János manu propria pro tempore Dálnoki Oskola Mester*; 1803. Böjtmás hava 21. *Kövér Mária Dálnoki Oskola Mester Szakmari Janos Ökegyelme felesége 38 esztendő*; 1809. IV. 13. *Dálnoki, ugyan azon Eclésiának mostan szolgáló mestere... Szathmári János manu propria Dálnoki Oskola Mester*; 1811. XI. 21. *Szathmári János Oskola Mester fia 26 esztendő*; é. n. (18. század vége?) *Andreas Moses Falu notariussa*; 1806. III. 22. és é. n. *András Moses manu propria Dálnoki huszár és falu notariussa*; 1806. X. 15; 1821. I. 10. *Barta László manu propria Dálnokfalva notariussa*; 1822. *Barta László manu propria falu notariussa*; 1824. IX. 29. *Barta László m[anu] p[ro]pria falu notariussa*; 1808. III. 2; XI. 16; 1809. IV. 1; IV. 13; IV. 18; 1811. XI. 21; XI. 25; 1812. VI. 21, 29. *Imreh Ferencz manu propria Dálnok falu Notariussa*; 1817. X. 11. *Dálnoki Imreh Ferencz manu propria*; 1814. IV. 20; V. 17. *Dálnoki Szabó Dániel... falu Notariussa Gyalog Katona* (MOL P 1610).

⁸⁰ Már a gergyóújfalusi falutörvény (1581) is megkövetelte

a kihágások és büntetések írásban való nyilvántartását (IMREH István 1983, 278).

⁸¹ A számadás elkészítését a főkormányzók a 18. század végén a jegyző kötelességévé tette (IMREH István 1983 és SZŐCS János 2004, 93, 95). A laborfalviak (1717) kíváncsiak tartották, hogy a bíró szabadrendű és jobbágy *adjunktusai* közül legalább négy írástudó legyen (IMREH István 1983, 356). Az ilyen nyilvántartásokat általában a bíró őrizte.

⁸² A törvény felolvasásáról lásd IMREH István 1983, 386–387.

⁸³ MOL P 1610.

⁸⁴ IMREH István 1983, 46, 220, 265, 267, 344, 453, 479, 502. (A *csordaseries* ezen falvak némelyikében más kötelezettségek esetén is alkalmazták.) *Csordaseries* = csordaszer = a csoda őrzésének (és felszedésének) rendje.

⁸⁵ IMREH István 1983, 265–266, 276, 279, 343, 372, 451, 459, 460, 501.

⁸⁶ IMREH István 1983, 239–496; SZŐCS János 2004, 92, 95. A kötelező jelentés elmulasztását más kihágások esetén is büntették, különösen ha az elkövető maga is hűtös ember volt (IMREH István 1983, 299, 369).

mint azt, aki a kártevő pártjára kelt.⁸⁷ Az erdőőröket súlyosabban büntették, ha maguk is törvénytelen úton vitték el fát az erdőből, de megbüntették az erdőrontásról tudó és azt elhallgató bírót vagy hűtöst is, néhol pedig kétszeresen büntették a hivatalában hanyag, a feljelentést, a záloglást vagy az erdőrontó szekerének, marhájának behajtását elmulasztó erdőbírót és/vagy erdőpásztort, és előfordult, hogy ha az utóbbi elégtelen lett volna a fizetésre, hatvanat csapattak rajta, máshol pedig elcsapták és becsületét is veszítette.⁸⁸ Egyes falutörvények kötelezték, illetve felhatalmazták a falutagokat az erdőrontó feladására és megzáloglására, ha bírtak vele, az erdős embert pedig felhatalmazták, zálogolja meg az erdőrontót a tűzifának való erdőben, vagy vonja el a marháját, a zálogot vagy a marhát pedig ki ne adja, míg az illető egy forintot nem fizet, de ha tilalmasban leli, és a bíró nem zálogolná meg, a bírón vegye meg a kárát.⁸⁹ A feljelentő, illetve az erdőrontó marháját behajtó erdőpásztor vagy falutag a bírság felét is megkaphatta.⁹⁰ (A falu, a bíró, a hűtösök, a polgárok, a határ-bíró és a határpásztorok között hasonló záloglási és bírságolási viszonyokat figyelhetünk meg,⁹¹ és majd minden falu megzálogolta és megbüntette hanyag marhapásztorait.)

A rendtartás nem szabályozza az erdőpásztor-választás vagy -fogadás módját, sem pedig megbíztatásuk időtartamát: legvalószínűbbnek, mint más falvakban is, az erdőpásztorság szerre való kötelező felvétele vagy vállalása látszik, de úgy tűnik, az erdőpásztorok nem változhattak egy évnél rövidebb idő alatt. Az erdőpásztoroknak egyértelműen közvetlen feletteseik, az erdőbírák parancsoltak.⁹²

A *Társaság* erdőbírait, a nótáriust és az erdőpásztorokat hivatalba lépésük alkalmával feleskették, mint minden tisztségviselőt és közszolgálatra hivatott személyt.⁹³

A közszolgálatot végzők többségének fizetségét a falutörvények a közösség tagjai által nekik juttatott, valamilyen számítási kulcs alapján meghatározott mennyiségű gabonában vagy pénzben és a bírságpénzek meghatározott hányadában szabták meg, esetenként előírták a törvénytevés, ügyvitel és ügyintézés során kifejtett munkájukért járó díjakat is, de viszonylag kevés példát találunk bennük az erdőpásztorok díjazására. A rendtartás megújításakor

azért tarthatták szükségtelennek előírni a *Társaság* jegyzője, erdőbírái és erdőpásztorai fizetésének, díjazásának módját és összegét, mert az hagyományos és közismert volt, vagy valamely korábbi szabályozásban rögzítettett, esetleg a falu más tisztségviselőinek díjazási módjához igazodott. Az erdőbírakat és erdőpásztorokat a bírságpénzek valamely hányada illethette meg, az előbbieket valamilyen kedvezményben is részesülhettek, a jegyzőt pedig a *Társaság* működésével kapcsolatos minden írásbeli teendő elvégzéséért és jogi képviseléséért is díjazhatták. (A hatalmas erdőőr feljelentését elmulasztó erdőpásztorok és birtokosok egyenlő büntetése azonban az erdőpásztorok fizetetlen voltára is utalhat: Árkoson is csak 1830-ban merült fel és oldódott meg az erdőpásztorok díjazásának kérdése.⁹⁴)

A magánerdő-birtokosok a *falubavétellel* minden tekintetben azonos *társaságbavétel* útján válhattak a *Társaság* tagjaivá. A *Contractus* megújításával és az új jegyzőkönyv felfektetésével időszerűvé vált a tagsági viszony a társaságbavétellel egyenértékű megerősítése, megújítása: az a dálnoki magánerdő-birtokos, aki elmulasztotta, hogy a *Társaság*hoz való tartozását megerősítve, tagságát megújítva 2 garassal hozzájáruljon az új jegyzőkönyv megvásárlásához,⁹⁵ ki kellett, hogy fizessen egy forintot, vagyis újból alá kellett vetnie magát a társaságbavétel – számunkra részleteiben ismeretlen – szertartásának, hacsak ki nem akart állni a *Társaság*ból, a bebírók pedig kizárólag a *statúció* egyforintos díjának kifizetése után vétettek be a *Társaság*ba és íratott be a nevük a jegyzőkönyvbe. Vélhetően az erdőbirtokosok felnőttkorba érő, külön gazdálkodó gyermekei és/vagy örökösei is ki kellett, hogy fizessék ezt az összeget: a *Társaság* jegyzőkönyvébe az új tagokat csak ennek befizetése után írhatták be. Ezen mit se változtat az a körülmény, hogy az utóbbiak ugyanúgy beleszülettek a *Társaság*ba, mint a falutagok utódai a faluközösségbe.

A tagság megerősítésének, megújításának az elmulasztása – hacsak a mulasztó ki nem fizette a társaságbavétel díját – minden következményével együtt befejezett ténnyé tette a *Társaság*ból való kiállást. Akik bármi módon ki akarták vonni erdejüket a *Társaság* kötése alól, a *Compossessorok* és a szomszédok által erdejük kiméretésére és körülhatárolására

⁸⁷ IMREH István 1983, 296, 354, 367, 388, 395, 397, 463; SZÓCS János 2004, 95.

⁸⁸ IMREH István 1983, 264, 266, 304–305, 307, 372, 387, 454–455, 501.

⁸⁹ Uo., 322, 327, 347, 355, 454–455.

⁹⁰ Uo., 407.

⁹¹ Uo., 369–464.

⁹² A határpásztorok, a határbírók és a falusbírók közötti alá- és fölélen-

deltségi viszonyról lásd IMREH István 1983, 399, 432, 435–436.

⁹³ Uo., *passim*; SZÓCS János 2004, 94.

⁹⁴ IMREH István 1983, 478–479. A *Társaság* erdőpásztorainak fizetetlenége a szeres kiállást valószínűsítene.

⁹⁵ 1 magyar forint = 100 dénár, 1 garas = 6 dénár. A korabeli pénzegységek táblázatának rendelkezésünkre bocsátását itt köszönjük meg Egyed Ákos történésznek, az Erdélyi Múzeum-Egyesület elnökének.

köteleztettek. Néhol az erdőőrizetről lemondó személyt kizárták az erdőhasználatból, de visszavették, ha az egyforintos statúciót kifizette, máshol a szabadoktól egy forint, a közjavakból is csak félrészt juszó jobbágyoktól 50 dénár statúciót kértek, de mindenki, még az *ősfiak* felnőttkorba ért, a jövedvényeket meg nem illető kedvezményekre jogosult utódai sem mentesültek a statúció fizetése alól, és csak annak befizetése után részesültek a közjavakból.⁹⁶

Az erdőlni akaróknak általában a falugyűlésen, a falutól (és a possessoroktól) kellett fát kérniük, és – akár volt szokásos vagy kijelölt erdőlőnap, akár nem – a falunak, illetve a falus- vagy az erdőbírónak kellett hírt adniuk, mielőtt szándékukat valóra kívánták váltani, némelyütt a bérbírók *a falu közönséges útján* kellett, hogy hozzák a fát, és számba kellett adniuk *ki-ki a maga portiója szerint, jószágának quantitása szerint mit hozott el*.⁹⁸ A *Társaság* tagjainak azonban akkor is hírt kellett adniuk az erdőbíróknak, ha a magukét kívánták erdőlni, mégpedig nem *fél esztendővel vagy többel is* korábban, hanem közvetlenül az erdőlés kezdete előtt: ellenkező esetben 3 forintra büntették őket, mint a hatalmaskodókat.⁹⁸ A rendtartás tehát azt szorgalmazta, hogy az erdőtulajdonosok csak a társbirtokosokkal való meg egyezés és a szomszédaikkal való határvetés hosszas eljárásának befejeztével értesítsék az erdőbírákat. A *Társaságba* beállott bérbírók azonban ezenfelül valószínűleg csak a *Társaság* jegyzője, erdőbírai vagy más felhatalmazott személy által kiállított hivatalos engedéllyel erdőlhetnek, mint ahogy ezt a más falvak erdejébe bérbíró dálnokiak is csak engedéllyel teheték.⁹⁹ A szigorú ellenőrzés szükségessége már 1713. június 12-én felmerült, amikor a kilenc communitas (Bodok, Zoltán, Étfalva, Gidófalva, Fotos, Martonos, Angyalos, Besenyő és Eresztevény, amelyeknek közös erdeje Dálnok erdeivel is szomszédos) lakói

megállapították, hogy közös erdejüket leginkább a *kitsin jóságokat biro extraneus emberek* károsítják, pusztítják.¹⁰⁰

Az erdőbírák minden alkalommal újabb 3-3 forinttal szaporították a visszaeső, akár a magából erőszakosan erdőlő büntetését is, a rendtartás pedig megtiltotta, hogy a hatalmaskodó *a Társaság elől perit nagyobb itilet elébe vigye*, így a faluszéke elé se vihette, de egy *prohibita* vagy egy *novum* mellett elláttathatta a *Társasággal*, ha *valami ut láttzik ártatlanságára*, vagy *Extradominium* folytathatta azt. Más falutörvények és rendtartások is tiltották a helyi fórumok illetékességébe tartozó perek kivételét a faluból, avagy nem ismerték el kötelezőnek a falura, illetve a közös törvénnyel rendelkező falucsoportra nézve a külső fórumok döntéseit, még az Állandó Tábláét se.¹⁰¹ A faluból – helyenként a falun belül is kétlépcsős lévén a törvénytevés – más ügyeket is csak kivételesen, bizonyos feltételek teljesítése esetén engedtek a társközségekhez, a szomszéd falvakhoz, a *nemes székre* vagy a tisztekhez *apellálni*.¹⁰² A falutörvények és erdőrendtartások a rajtavesztett visszaesőket vagy minden alkalommal ugyanannyi bírság fizetésére kötelezték, vagy esetről esetre növelték a kirótt bírságot, de olyanok is akadtak, amelyek a kihágás természetétől függően az eljárások egyikét vagy másikat alkalmazták.¹⁰³

A *Társaság* igen szigorúan ítélte meg a más erdejét erdőlőt és *Hazánk Törvénye szerint*, háromnapos peres eljárás (*Tridualis Processus*) keretében büntette, amelyet az illetékes erdőbíró erdőpásztoraival és a károsulttal együtt indított meg és folytatott. Erdőkihágások esetén ritkán folyamodtak a *Triduale Forumhoz*. Az árapataki erdőbírák például 1800. március 15-én behajtották a szabad erdejüket erdőlő, fél szesszióval bíró *extraneus possessorok* tizenhét négyökrös szeret, azokat a *Triduale Forumon* mindenestől el is

⁹⁶ A falubavételről lásd IMREH István 1983, 46–51, 395, 407–408.

⁹⁷ A székely falvakban a falu vagy az előjáróság tiltott és szabadított mindeneket, esetenként a possessorokkal egyetértésben: a falunak, a bírónak, a hűtösöknek, a határ- és erdőbírónak vagy más előjáróknak mindenképpen hírt kellett adni sok mindenről, ha pedig valaki a falu, az előjárók, helyenként a patronusok és a possessorok híre, engedelme, egyetértése és akarata híján és/vagy ellen cselekedett, megbüntettetett (IMREH István 1983; SZŐCS János 2004, 76).

⁹⁸ A saját (osztott?) erdejét vágó személyre nézve az 1764-ben szintén militarizált Magyarhermány falutörvénye (1803) is előírta: „aki a falu osztályán kívül vág, akár személyes helyén, akár falu erdején, az ilyen praevaricator 1 magyar forintokra megbüntettetik” (IMREH István 1983, 458). A székely falvakban szinte minden vétségért, kihágásért 3 forint bírságot róttak ki.

⁹⁹ Anno 1812 die 1^{primi} Februarii Lázár Dávid Urnak a 9 ág Communitas Erdejere a bé Erdőlésre Szabadság engedtetett Die

Datum ut supra. Signatum Besenyő Kövér Menyhárt falu notariussa manu propria; Ezen Czédolát befogtam 812^{b[en]} februaryus 9^{dik} Napján a Dálnoki Lázár Uram jobbágyától Salamon Andrától. Nro 9^{nono}; Erdőlő czédola Melly mellett Tekintetes Lázár Dávid Uramnak mint valóságos Besenyői Possessornak a 9 Communittas Szabad erdejere való béerdőlés bátorságossá tétetik. Költ. – Angyaloson 812 Februaryus 22 Napján. Forro Ádám manu propria 9 Communittas plenipotentiarius a által; Erdőlő Czédola. 1820. esztendőre Lázár Dávid Uram meg adta az erdőt nekünk. Molnos Katai Mozes Gyalog kaplarnak. (MOL P 1610.) Lázár Dávid dálnoki nemesember számos széki tisztséget betöltő dálnoki lakos (felesége felsőcsernátoni Szaniszló Borbára).

¹⁰⁰ A kilentz falu erdejire bé birhatosok Deliberatumai. Anno 1713. 12decima secunda Junii - Fasciculus 14. Numero 18. (MOL P 1610.)

¹⁰¹ IMREH István 1983; SZŐCS János 2004, 76.

¹⁰² IMREH István 1983, 294–459.

¹⁰³ IMREH István 1983, 287–490.

kobozták, de a *possessorok extra dominium* a Guberniumhoz vitték az ügyet,¹⁰⁴ a csíkszépvízi constitúció (1841) pedig előírta, hogy az idegen erdőrontót a bíró *triduáztassa meg*.¹⁰⁵ Más falvak törvényei és erdőrendtartásai is büntették a más erdejét erdőlt és a más elkészített kaszaly-, öl- vagy hosszúfáját elvívót, bornáját, kádfáját, káváját, vesszejt, tűzifáját vagy egyebit, tönkjét, mívbe való fáját, de még a fából épített erdei csűrök és kalibák rongálót is, helyenként testi fenyítést helyezve kilátásba, de megbüntethették azt is, aki idegent hozott be erdőlni a falu erdeibe: az idegentől elkobozták a fát, ha pedig ismét erdőlni mert, marhájából s eszközéből a helybeliek bírságánál nagyobb összegre büntették.¹⁰⁶

A székelyek a fák kérgének meghántásával megaszalt erdőrészek letarolásával és az erdők felégetésével nyertek újabb legelő-, kaszáló- és szántóterületet, a marhapásztorok pedig harapégetéssel (avargyújtással) próbálták feljavítani az erdei legelőket, hozzáférhetővé tenni az állataikat tápláló erdei aljnövényzetet, néha akaratlanul is felégetve az egész erdőt.¹⁰⁷ A *Társaság*nak éppoly bőséges oka lehetett a harapégetés tiltására és az oltásra kirendelt, de oltani nem menő birtokos büntetésére, mint akármely más falunak.¹⁰⁸ Az oltás kötelezettsége alól *helyes mentség* híján kibúvó birtokost talán azért büntették enyhébben, mert a haraptüzeket elsősorban a helyszínen lévő vagy annak közelében járórőző erdőpásztorok kellett volna, hogy idejében felfedezzék, és terjedését megakadályozzák. A *Contractus*nak a harapégetésről szóló cikkelye közvetve a *Társaság* erdeiben való legeltetésre és makkoltatásra utalhat: az előbbit (különösen a kecskékét) némely székely falvak tiltották, máshol engedélyezték, hasonlóképpen a makkoltatást is.¹⁰⁹

A falusbíró és a hütösök esetenként olyan székely falvakban is befolytak az erdőügyekbe, amelyekben

külön erdőigazgató szervezet működött, de ahol ilyent nem hoztak létre, vagy az erdőpásztorok közvetlen fölöttese a bíró volt, az erdők minden gondja elsősorban reá, a hütösökre, valamint a falura, a falugyűlésre hárult, és arra is van példa, hogy az erdőigazgató szervezetnek és a falugyűlésnek is megvolt a maga illetékessége az erdőrontási ügyekben.¹¹⁰ A különböző vétségeket, köztük az erdőkihágásokat is, sok székely faluban a falugyűlésen tárgyalták, és a falu bírságát is a falugyűlés róttá ki: a nagyrészt egyöntetű bírság összege legtöbbször megoszlott, belőle vagylagosan és különböző mértékben a falu, a bíró, a hütösök, a határ- és az erdőbíró, a határ- és az erdőpásztorok, a károsult, a kártevés bejelentője és a kártevővel szemben eljáró személy – például a hajtó – is részesülhetett.¹¹¹ Az erdőbírság összege azonban falvanként és aszerint is változhatott, hogy helybelire, bebíróra vagy idegenre rótták ki: viszonylag ritkán róttak ki ugyanakkora bírságot a bebíróra, mint a helybeliekre.¹¹²

Az erdőpásztorok és mások által észlelt, előbb az erdőbírónak jelentett erdei kártételeket, visszaéléseket, hatalmaskodásokat más faluközösségekben az erdőbíró általában a falusbírónak jelentette: az ilyen ügyek tárgyalása – az erdőbíró és az erdőpásztorok jelenlétében és közreműködésével – általában a falusbíró székén folyt, az ítékezés pedig a falusbíró és esküdtszéke kizárólagos hatáskörébe tartozott. Ezzel szemben a dálnoki *Társaság* közgyűlése maga tárgyalta az ilyen ügyeket, és maga hozta az ítéleteket is, mint ahogy a tagság vitás ügyeiben is maga döntött: a rendtartás előírásai szerint az ilyen ügyekben a falusbíróságra nem, csak külső fórumokra fellebezhettek.¹¹³

A tettenért személy megzáloglása általában a falu, a bíró, a hütösök, a polgárok, a havas-, erdő-,

¹⁰⁴ MOL P 1995.

¹⁰⁵ SZŐCS János 2004, 116.

¹⁰⁶ IMREH István 1983, 300, 304, 315, 322, 343, 371–374, 428, 473, 501; SZŐCS János 2004, 94. A vagyon elleni és más vétségek büntetésére máshol is alkalmaztak botozást, megvesszőzést, kalodázást stb., úgy a gyermek, mint a felnőtt elkövetőkre (IMREH István 1983, 343, 349, 428–429, 437, 480).

¹⁰⁷ IMREH István 1983, 181–182. Az *Orotás*, *Orotvány*, *Aszalvány*, *Égett*, *Tüzes*, *Vágás* stb. helynevek önmagukban vagy összetételeikben a háromszéki falvak határában ilyen területekre utalnak (IMREH István 1983, 371, 373, 396, 472, 477, 485; CS. BOGÁTS Dénes 1929, 55–71). Háromszéken a szarvasmarhák, lovak, juhok, kecskék, sertések pásztorát egyaránt marhapásztoroknak nevezték: általános volt például a *sértés marha* elnevezés is.

¹⁰⁸ A pálinka-, sör- és hamuzsírfőzés, a szén- és mészegetés, a fárak készítése is az erdők fogatkozásához vezetett. Árkos egyik erdős bérceit *Langos mészpestnek* nevezték; Osdolán a tűz által erősen elpusztított két erdőt tilalmazták, és az évente ismétlődő tavaszi erdőtüzeket említették, az erdőégetőt pedig tisztjéhez

kísértették, a falusbíró, a hütösök, az erdőbíró, az erdőpásztorok és a falulakók kötelességévé téve, hogy vigyázzanak a harap- és erdőégetőkre, büntessék, illetve jelentsék őket; Aranyosszéken tilalmazták a tűzgyújtást az erdőn, erdőhasználati díjat fizetettek a mészegetőkkel, és 1699 óta tiltották az erdőirtást. A harapégetésről, aszalásról és az előbbiekről lásd IMREH István 1983; SZŐCS János 2004, 76, 117; TAKÁCS Péter 2002.

¹⁰⁹ Az erdei legeltetésről és makkoltatásról lásd IMREH István 1983; IMREH István 1987, 129–130; SZŐCS János 2004, 94; OSZK Kézirattára, *Fol. Hung.* 953. 116°; TAKÁCS Péter 2002; COROI Artur 2007, 144. A székely falvak jóval a harapégetést és a kéreghántást tiltó 1790-es törvény meghozatala előtt tilalmazták e két tevékenységet (IMREH István 1983, 245–246).

¹¹⁰ IMREH István 1983; SZŐCS János 2004, 76, 116.

¹¹¹ Uo.

¹¹² IMREH István 1983, 365.

¹¹³ A *Társaság* Extra dominium folyó ügyeiben a falusbíró is szerepet kapott.

határ- és kertbírák, a határ- és erdőpásztorok joga és kötelessége volt, a bírságot pedig általában a falusbíró, a hütösök, a határ- és erdőbírák rótták ki, vagy pedig a falugyűlés: a hütösök zálaglók és kezesek is lehettek, de a zálogot és a bírságpénzt a perceptornál, a falu pénze kezelőjénél is elhelyezhették, akinek azt fel kellett írnia, a bírságot pedig néhol itallal is meg lehetett váltani.¹¹⁴

A *Társaság* rendtartása nem szól a zálogszedés módjáról, és e téren nem tesz különbséget helybeli és bebíró birtokos között: a birtokosok szolgálait viszont a gazdáikhoz hasonlóan, a kívülállót pedig kétszerezsen bírságozták. A *Társaság* erdőpásztorai marhát és eszközöket (szekér, erdőlőszerszámok) vettek el zálogul, azt átadták az erdőbíráknak: a fa elkobozására Dálnokon nem találtunk példát.¹¹⁵

A székely falvakban az erdei kártevések elbírálásának első lépése általában a kárbecslés, ami erdei és más ügyekben általában a bíró, a hütösök és az előbbi vagy a határ-, illetve az erdőbíró által kinevezett kárlátók feladata volt, de a károsultnak vagy mindenkinek, akit küldtek vagy aki észlelte,¹¹⁶ néhol a bíróval együtt kellett mennie kárlátni, segíteni a károsultnak és a kártevő marháját¹¹⁷ behajtani: az ügyében el nem járó bíró és hütösök marháját a károsult néhol megköthette, de a bírót és a hütösöket mulasztásaikért a falu vagy a széki tisztség is megbüntethette.¹¹⁸

A *Társaság* erdőbírái nyomkereséssel állapították meg a hatalmaskodás helyét és tényét, a hatalmaskodók által okozott kárt pedig tökézessel becsülték fel: az eredményt a káros embernek tudtára kellett adniuk, és, ha a kár tetemes volt, biztosítaniuk kellett annak a hatalmaskodó általi megfizetését. A rendtartás a kártérítés mértékét a károsult és a hatalmaskodó közötti alku tárgyának tekintette, de biztosítékot is nyújtott az előbbinek: a károsult a hatalmaskodónak az erdőbíró kezén lévő zálogát a kára megtérítéséig megtilthatta. Ha a hatalmaskodó nem tudott megbékélni, azaz megegyezni a károsulttal a kártérítés módjában és összegében, ki kellett fizetnie

a károsultnak az erdőbíró vagy a kárbecslésre felkért hozzáértő személy(ek) által megállapított összeget, amely a fa piaci árával lehetett arányos, de ezzel nem kerülhetett el a cselekedetért magáért járó bírságozást. A kár megtérítése után a hatalmaskodó valószínűleg minden további formaság nélkül átvehette zálogát az erdőbírótól.

Az erdőbirtokosok közgyűlésén az erdőbíró képviselte a hatalmaskodók elleni vádat, a tényállásnak és a rendtartás előírásainak megfelelő bírságot javasolva. Az ítéletet a közgyűlés mondta ki: az idézés és a perbehívás az akkor épp szokásos módon történt, miként a bírság behajtása is.

Mint más falvakban is, a bírságpénz egy hányada az erdőbírákat illethette, ezzel viszont a közgyűlés rendelkezett: az erdőbíráknak ezért a *cselekedetről* csak hivatali kötelességük teljesítése és a *Társaság* ítéletének meghozatala után szabadott *megbékélniük* a hatalmaskodóval, nehogy túl engedékenyek legyenek és futni hagyják azt.¹¹⁹ Véltetően rendhagyónak tekintendő az az 1806. november 22-én tárgyalt eset, amelyben az erdőbíró maga *törvényezte meg* a hatalmaskodó által elhozott fát, és a *békességre* is ajánlkozott: az általunk fellelt forrásokban nincs szó arról, hogy a hatalmaskodó ügyét csak akkor tárgyalta volna a *Társaság*, ha az erdőbíró ítéletét ő vagy a károsultak nem fogadták volna el. A szövegösszefüggés azonban megengedi azt a magyarázatot is, hogy az erdőbíró a kártérítés békesség, nem pedig *aestimatio* melletti rendezésében ajánlotta fel a közbenjárását, és, ha feltehetően harmadmagával cselekedvén jogszerűen képviselte a *Társaságot*, eljárása nem tekinthető rendhagyónak. A *Társaság* egyes falvakhoz hasonlóan akár enyhíthette is a büntetést, ha a hatalmaskodó és a károsultak közötti megbékélés végbement.¹²⁰ Más falutörvények büntették az erdőrontónak kedvező, személyválogató erdőpásztor, esetről-esetre duplázva a büntetését,¹²¹ vagy tiltották, hogy a határpásztorok a faluszéke *decisiója* nélkül megbékéljenek a károkozóval: a *praevaricál*óval kiegyező határpásztor megbüntették és elcsapták.¹²²

¹¹⁴ IMREH István 1983. A szenttamási falutörvény egyedülálló módon elrendelte, hogy a távollévő férfiak helyett feleségük jelenjen meg a falugyűlésen (Uo., 32). Az erőszakos, a bírónak, a hütösöknek, a polgárnak, a határ- vagy erdőbíróknak, a határ- vagy erdőpásztoroknak és a zálaglóknak ellenálló, azokat megtámadó és a zálogot erővel visszavevő személyt – az ilyen erdőlőt is – büntették a székely falvakban, az idegeneket néhol súlyosabban, mint a helybelieket, esetenként pedig minden kirendelt személy vagy az egész falu köteles volt reamenni a potentiariusra.

¹¹⁵ „Anno 1693 die 9. Xdecembris. Komolló. Kányádi György... perli a bírót és két hütösét... az Falunak tilalmas nyír erdeiből Szekeret vittünk be az én hírem nélkül ki adták, holott az fája az Falu törvénye szerent engemet illetett volna, hogy a Falu törvénye szerent nem eltekett calumnian vadnak Singillatim, penszt fizettestis ígertek aszt

sem adtak meg azertis calumnian vadnak.” (OSZK Kézirattára, Fol. Hung. 953. 127°.)

¹¹⁶ A falutagnak a bíró szavára falu szükségében meg kellett indulnia.

¹¹⁷ Egyes falvak idegen állatot nem engedtek behozni a határukra.

¹¹⁸ IMREH István 1983.

¹¹⁹ A megbékélés feltételei közsismertek lehettek, vagy pedig azokat is a *Társaság* szabta meg: az erdőbíráknak a hatalmaskodóval tulajdonképpen a személyes harag eltávoloztatásáért kellett megbékélniük, az utóbbinak pedig az előbbieik fáradságáért (IMREH István 1983, 181).

¹²⁰ IMREH István 1983, 414.

¹²¹ IMREH István 1983, 373.

¹²² IMREH István 1983, 394, 467.

A *Társaság* régi avasait nyilván a birtokosok részesedésének arányában osztották fel, nem pedig úgy, mint a falu felszabadított tilalmasait, amelyeket 1820-ban táblákra, azokat pedig a családok számának megfelelő számú nyíllra osztottak: így – rendi hovatartozásának megfelelő arányban – minden család elegendő épületfához jutott.¹²³ A háromszéki falvakban a tízesenkénti nyílas erdőrészt- vagy faosztás lévén ez általános gyakorlat, a falu erdeiben Dálnokon is ez lehetett szokásban: ősidők óta a tízesek tették fel a falu határkertjeit is.¹²⁴ A falvak erdeinek táblákra osztása csak a háromszéki tisztségnek és a császári határőrtiszteknek az 1781-ben kibocsátott *ordo silvestris* alapján a helyi viszonyokhoz alkalmazott, 1790-ben megalkotott széki végzése nyomán jött szokásba.¹²⁵

A *Társaság* erdei nyilván spontánul sarjadó erdők voltak: erdősítesről, faültetésről a rendtartásban nem esik szó.¹²⁶ Nem tudni, tilalmazta-e a *Társaság* a fa eladását. A fának, esetenként az osztott erdő fájának a falu vagy az előljárók tudta nélküli, különösen a falun kívülre való eladását több falutörvény tilalmazta, de – nyilván az ellenőrizhetőséget tartva szem előtt – esetenként engedélyezték az otthonról való

eladást, ha pedig valaki faépületet vagy épületfát eladott vagy elpusztított, nem adtak helyette mást, és büntették is.¹²⁷

A dálnoki magánerdőt valószínűleg sikerült kivonni az 1871-ben megkezdett arányosítás hatálya alól, elkerülve ezzel a falu népe jelentős részének tönkrementét.¹²⁸

A dálnoki egykori kétágkatonai és úrbéres közbirtokossági erdők 2002-ben visszakerültek az eredeti tulajdonosok és leszármazottaik tulajdonába, és azokat az akkortájt újjáalakult, Beke Árpád által elnökölő *Kökényes közbirtokosság* kezeli.¹²⁹ A közbirtokosságot az egykori kétágkatonaság erdőbirtokának egyik részéről, a *Kökénybérc* erdejéről nevezték el.

A 19. század második felében alakult székely és úrbéres erdőközirtokosságok, amelyeket csoporttulajdonként tartunk számon, évszázados mintákat követve a székely falvak erdőlési-erdőóvási, azaz erdőgazdálkodási tapasztalataira és gyakorlatára alapozva szerveződtek és működtek: előzményeik közt az egy évszázadnyival korábbi dálnoki *Társaság* – tagjait a rentartásban *Compossessoroknak*, 1807. február 14-én már magyar szóval *közirtokosoknak* nevezték – igen előkelő helyre tarthat igényt.

Coroi Artur – Budapest, Várhegy u. 2, H-1028; roiar@ludens.elte.hu

Függelék¹³⁰

I.

A dálnoki erdőbirtokosok

Társaságának rendtartása – 1804

A' most fojdogáló 1804^{dik} Esztendő Bőjtelő Havának 3^{dik} és 4^{dik} Napjain itten Nemess Kézdi Székben Dálnokban a' Deső Kelemen Lovas Katona Atyánk fia Házánál a' Dálnoki Erdő Birtokos Lakosoknak mind a' Két Napokon Közönséges Nagy gyűlések tartatván, Régibb Contractussainknál fogva nevelt Erdeinknek meg tartására nézve Végeztetett Ujjonnan, a' régibb Contractusoknak erejek mellett, nemine Contradicente,¹³¹ hogy

A' Nádas patakától fogva fel a' Vas Kapuig, a' Kökény Bértzivel edgyütt le a' faluig, által a' Mogyoro patakáig, minden Személyes emberek erdei tilalmáról (ide nem értetvén a' már régen fel nevedett Avas erdők) egy uj, állandó és erősebb Contractus írássék illy Pontok alatt.

1. A' Szomszédság közé kerített helyek örökké tilalomban légyenek, Kik a' magokét erdőlni akarják, Szomszédaikkal hártart vessenek, az fungens Possessori Erdő Bírának hirt tégyenek, a' Külömben tselekedők mint hatalmaskodók, a' magokébollis 3. magyar forintokig meg büntetessenek.

2. Az Említett Erdőknek a' Birtokosok közül, két hittel köteles, és alkalmas Erdő Bírái légyenek, és 14. erdő pásztorok, a' kiknek az Erdő Bírak parantsolhassanak. Azon kívül a' többi birtokosokis ugy tartoznak őrizni mint a' Hütös Erdő pásztorok mindenütt, és a' lopót avagy praedátót bé jelenteni az Erdő Bírának.

3. Ha el halgatnának az Erdő pásztorok, vagy a' Birtokosok, valami hatalmas erdőlt, mint a' potentiarius ugy büntetessenek, három, három forintokig, a' Kik pedig a' hatalmas erdőlt mellett fognak, azokis egy egy magyar forintokig meg büntetessenek.

¹²³ TAKÁCS Péter 2002, 144.

¹²⁴ „Anno 1669. Die 15decima quinta Januarij tétetett osántz kertek regestuma, sub Regiis Stephano, et Georgio Bod de Albis.” (MOL P 1610.) Bod István nevével az albisi templomtoronynak a Székely Nemzeti Múzeum kőtarában található építési felirátán is találkozunk: „REGNANTE ILLUS[trissimo] PRINCIPE TRAN[silva]NIAE D[omi]ni NO D[omi]ni NO GEORGIO RAKOCI HAEC TVRRIS EXTRUCTA CVRA ET INDUSTRIA GENER[osi] D[omini] STEPHA[ni] BOD PER INCOLAS ALBISIEN[ses] ANNO D[omini] 1657 SCR[ipt]a IOHA[nnes] ECZKEN”. Dálnokon 1669-ben tizenöt határbeli és tizenkét falubeli tízes volt, az előbbieket neve már 1660. április 16-án is

felbukkan, de nyilván annál sokkal régebbi (lásd MOL P 1610).

¹²⁵ IMREH István 1983, 245–246.

¹²⁶ A falutörvényekben nincs kötelező parancsa a magról történő erdőfelújításnak, erdőplántálásnak, nincs szó szándékos erdősítesről, erdő- és faültetésről, csak az elődök által felnevelt és a kortársak által felnevelendő erdőkről (Uo., 249, 358).

¹²⁷ Például IMREH István 1983, 263–268, 304.

¹²⁸ Uo., 187.

¹²⁹ Garda Dezső 2002, II. 380.

¹³⁰ Minden közölt dokumentum lelőhelye: MOL P 1610.

¹³¹ *Nemine contradicente* = *Communī voto et unanimi consensu* (IMREH István 1983, 402).

4. Az Erdő Biráknak, a hatalmaskodóval meg békélleni, a' Társaság ítéleti után legyen Szabad a' tselekedetről, azért hogy a' kárt a' Károsnak tudtára adják, és ha tetemes, a' kárt a' Károsnak megfizesse Aestimatio vagy békesség mellett, melyet mikor az erdő bíró kezében vagyon a' hatalmaskodónak zálagja vagy marhája, a' káros ott megtilthasson míg a' kára ki fizettetik.

5. Harap ellen hasonló módon Szoros őrizettel tartoznak, és akár holott égjen, akár mellyik birtokosnak parantsolhassák oltani, ha Szozot nem fogad, helyes mentsége nem lévén egy magyar forintig büntetessék.

6[sex]to. Hogy ha valaki erőszakosan egyszeri büntetése után, másodszor taláztatik 's többször, a' fenn írt pontok ellen, mindenkor Szaparodjék rajta három, három forintal a' büntetés terhe a magáébollis, a' Ki pedig a' másét erdőllyi hatalmason, az Hazánk Törvénye szerint büntetessék Tridualis Processussal, melyet az erdő bíró és pástorok a' károssal edjütt prosequaljanak.

7. A' Ki a' magáét erdőllyi akarja, akkor tégye hírré az Erdő Biráknak ne az előtt fél esztendővel, vagy többel, mint tapasztaltatott ez előtt olyanis ilyen hamar 3 forint bírság alatt.

8. Ha valamely Darab Erdőhöz kettő, vagy több familiák praetendálnának, és egymást részesnek nem esmérnék, vagy nem akarnák, a' Társaság előtt láttassék el, ha valamelyik félnek nem tettik élhessen Novummal Törvényesen, ha a Dolog kívánnya Appellatiois engedessék, az erdő pedig míg a' Dolog meg igazítatik épen álljon.

9. Egy darab erdőnek sok birtokosai ha nem edgyezhetnek, vagy erdőlés, vagy a' felfogás dolgába, a' mit abból végez a' Társaság azon meg nyugodni tartoznak a' közhaszonért.

10. Egy hatalmaskodó a' Társaság előtt perit nagyobb ítélet elébe el ne vihesse külömben, hanem Extradominium, ellenben ha valaki ok nélkül terheltenék egy prohibita, vagy egy Novum mellett láttathassa el, e' pedig ugy engedessék, ha valami ut látzik ártatlanságára, (külömben)¹³²

11. Minden gyűléséről, végezéséről, egygyezéséről, Törvényeiről, Erdő Birák változásairól Prothocolatio legyen formaliter mely végre egy új jegyző Könyv készítettessék, annak megvételére minden Személy 2 garast adjon, a Ki nem adna mint idegen, active egy forint alol nevét belé ne írattathassa.

12. Ha olyan Személyek taláztatnak kik a' Contractus alá, vagy nem adnák magokat, vagy ki akarnák huzni ezen Kötés alól erdejeket, azokat a Compossessorok, és a' Szomszédjaik praemonealtassák, hogy magok erdejeket határoztassák ki, ne praevericalhassanak az ilyenekre pedig mind az Erdő Birák, mind az Erdő Pástorok szorosabb vigyázással köteleztetnek, és osztán az ilyenek a' Szomszedság káráról felelni, mert az ilyenek praedálni igyekezőknek láttanak.

13. Az Erdő Birák választásának bizonyos határa nem lévén, ha mit az emeritus Erdő Birák perlettek az ítéletek effectumba való vétele változások utánis hatalmukba marad, sőt az executioa való vételére szoríttatnak, 's még ha kívántatik az új Erdő Birák segítségével lenni tartoznak pástoraikkal edjütt.

14. Valamint az erdő bíróságot a' ki alkalmas, felvesni köteles, szintén úgy más a' Notáriusságot választás szerint 3 esztendőig hite letétele mellett viselni tartozik, és minden gyűlésbe ideibe megjelenni, helyes mentséggel ugyan el marad, de úgy hogy annál állván a' Jegyző Könyv, azt bizonyos embertől küldje elé a' gyűlésbe, hogy ottan utánna ne várakozzanak, és más substitualhassanak helyette 1 magyar forint bírság terhével.

15. Ha más faluból taláztatnak olyanok elő állani kiknek erdejek léssen minthogy neveltetett 1 magyar forintot tégyenek le, és úgy vétessenek a' Társaság közibe, ha nem akarnák le tenni, a' helye meg marad ugyan, de a' nevelt fát a' Társaság adja el pénzért, és az ilyen pénz protocolatio mellett ályon bizonyos jó helyen míg a' Társaságnak szüksége léssen rá.

16. Az ide meg írt dolgokat írta meg a' végezésből...¹³³

¹³² Az általunk zárójelbe tett szót az eredetiben áthúzták.

II.

A dálnoki erdőbirtokosok Társaságának ülése – 1804

1804^{ben} 26 Maj az Erdő Possessoroknak Tekintetes Lázár Sigmond és Teleki Hadnagy Urak Erdő Biroságok alatt Törvény folyások indult a' Szabo Daniel Hazanal Tekintetes Lázár János Uram Praesidiuma alatt.

III.

Dálnoki erdőbirtokosok osztózólevele – 1806

Mű alább neveinket subscribáltak tudni adjuk mindenneknek jövődébéli emlékeztül: hogy midőn Ezen folyó 1806^{dik} Esztendőben 22^{dik} Martij itten Kézdí Székben Dálnokban meghivattatva lettünk volna mint Divisor Köz Birák: Az edgyikünk úgy mint Szabo István Felszegi Gyalog Katona a Tekintetes Lázár Ferentz, és ifjabb Lázár Mihály Urak részéről, Kelemen Imreh a Tekintetes Teleki Lászlóné Székely Juliánna Asszony részéről: András Moyses, Martonfalvi Nemes Nehai Bartok Gabor Uram özvegye Veress Borbára, úgy Nemes Szabó Istvánné Veress Kata Asszony részéről: nem különben Gyalog Katona Gáll László, és János eő kegyelmek részéről: és minekutána össze gyülekezvén elmentünk volna ezenn Nemes Kézdí Széki Dálnoki erdős Teritoriumban, az úgy nevezett Tüdős völgy bértze lapájában, vulgo Lörintzné lopálja nevezetű erdős helyre, mely is a fennebb elő számlált négy rész Condivisionalisok között egyenlő négy részre osztando volna, mely elosztando erdőnekis Nap kelet és Dél felől a Lázárook Egyed avas nevezetű erdejek mellett ki függő bértz ut, mely a Szászné verő fényére megyen fel, Nap nyugot felől az úgy nevezett Kerek avas nevezetű erdőnek Napkelet felől való végére ki menő ut; Északról pedig a Hadnagy János Uram erdeje, és a Lörintz erdő között lévő vízárók míg annak függősi kirug, azon kívül azonn ösvény, vagy kimenő ut, mely kímégyen a' fennebb nevezett Kerek avas nevezetű erdőnek Nap kelet felől esendő végére, mely szerint környüll szomszédolt erdőt négy egyenlő részre kívánván intézni; a' most említett Compossessoroknak jelen léteken; s edgyet értékekből, úgy tanáltatott egyenesebb, és igazságosabbnak, hogy az emlegettett el osztando erdő nyilaztassék Nap kelet felől Nap nyugot felé hosszúra négy egyenlő részre, és midőn ezen szerint négy egyenlő részre keresztül négy helyeken által mérdeltük volna, Annak utánna Nyill vonás szerint kívánván az osztózó felek magok rész Nyilokat kívánván meg kapni; Tehát ennek értelme szerint a' nyilakot a' ki huzásra feltettük, és az Dél felől való szélső, vagy első nyill jutott Lázár Ferentz, és ifjabb Lázár Mihály Uraknak, ennek töstént mellette való 2^{dik} nyill fennebb nevezett Veress Borbára, és Katalin Asszonyéknak, Ennek töstént mellette Észak felé a 3^{dik} nyill Gáll László, és János eő Kegyelmekeknek, a 4^{dik} vagyis Észak felé szélyről esendő nyill juta Teleki Lászlóné Székely Juliánna Asszonynak. Mely nyilbéli részeket ezek szerint mind négy helyt való gödör ásásokkal, mind pedig fabéli meg jedzéssel egy mástol meg külömböztetvén, ki ki ut supra a' maga nyila mellé állott.

Még ezekenn kívült azt is ki nem felejtvén, 's rekesztvén, hogy a' most ell nyilazott, és osztott erdőnek Észak felől való oldalában esvén egy Szakaszotska erdő a' Bodis erdőről fel jövő ut vicinusaiban, tehát mint hogy ezen szakasz erdő Controversiában, és Processusban forog Dálnoki Nemes idősbb Hadnagy János Urammal, tehát azon Szakasz erdő a' fenn ki nevezett Condivisionalisok között egyenlő köz Birodalomra marada oly intelemmel, hogy annak Perfolysát, 's ahoz tartozandó Költséget, fáradságot az osztózó felek egyaránt viselék, 's procurállyák, és minekutána a' Processus le folyand, ha az osztózó Atyafiak részre határoztatik, Azon rész erdőt közül éljék, és használják. – Mely osztájának rendi hogy mindeneben mi előttünk, 's mi

¹³³ Itt a papírlapot a szöveg többi részével együtt levágták.

általunk a fenn meg írt módon ment legyen végben, arrol miis igaz Hitünk szerint bizonytságot tészünk, tulajdon kezünk alá írásával, és szokot petsétünkkelis meg erősítvén. A fenn meg írt Napon, Helyen, és Esztendőben.

Kelemen Imre manu propria	és András Moses manu propria Dálnoki Huszár és
Dálnokban lako Nemes Személy	falú Notariussa Kezdiszeki Dálnoki Szabo István manu propria Gyalog Katona

19 Tom Fasciculus 6^[sextus] N^{[lume]ro} 5^[quinto] Fasciculus 3^{[ter]tius} N^{[lume]ro} 22^{[vigesimo secun]do}

Divisio a Lőrintné lopája erdőről

IV.

A dálnoki erdőbirtokosok Társaságának ülése – 1806

Anno 1806. die 22^{dik} November Törvény folyás indulván iten Kézdí Székben Dálnokban a Lovas Katona Deső Moses Házánál, mint Nemes Possessoratuság Erdő Birájának Tekintetes Miklos Janos Urnak (Dálnok)¹³⁴

Az Emeritus Erdő Biro Tekintetes Lázár Sigmond Uram maga mellett lévő erdő Pásztoraival meg Szólitván a maga kötelesege szerint Dálnoki Babos Lazar Uramot, Nem gondolvan a Possessoratusagnak Contractusával maga hatalmából az atyafiaknak kárára Három Uttal az Fel Fogot tilalmas Erdőköt meg erdölte legyen melybenis az Erdő Biró maga köteleseget fojtatván az hatalmasul el hozot fát meg is Törvényezte, az maga házánál melybe magátis offerálta békességre, de a bekességet meg nem tette e mellett a meg nem tetel mellett az Atyafiak a' kik sérelmesek voltak a le Vágot Fának tőkéit meg betsültetvén a melyről a bizonyos hogy, az contractus azt tartya, hogy az olyan erő szaks ember külön külön, mindenkor három három magyar forintig büntetessék de mindenkor három forintokkal szaporodjék.

Ítélet. Fel Szólitván Nemes Lázár Sigmond Uram mind a birtokosoknak erdő Birája, Ugyan Dálnokban lako Nemes Babos Lázár eőkegyelmelet ily okon, hogy az Társaságnak Fel Fogot Erdjét hatalmasul meg erdölte három rendbe, azért a Contractus tartása szerint, külön külön büntetessék a Contractus regulaja a maga mentségére az Al Peres Itilletet.

Hasonlo módon Fel Szollitta az Fen írt Emeritus Erdő Biro Ur Lovas Katona Gál János uramot és Gyalog Katona Gál László uramot hogy hatalom uttyán meg erdölték az Kenderes Arnyékját az contractus ellen - még pedig az mely Rész osztatlan volt aztis mind levágták, azért Büntetessék a Contractus regulaja szerint Itilletett. A kárt pedig fizessék meg, a potentiariusok a bé panaszloknak.

Az elébb írt Esztendőben és Napon fel szolítván az Dálnoki Possessoratus Erdő Birája Tekintetes Lázár Sigmond Uram, al peres Gyalog Katona Péter István eőkegyelmét ilyen fel adást tézen ezen folyó esztendőben kaszálás kezdetin napjarol protestatur az al Peres eőkegyelme nem gondolvan országunk Törvényével falunk vegezesevel Rendelesivel az Dálnoki Teritoriumban Nadas Pataka verőfényiben és patak mellett elő fákat Egerfakat hantogatott aztot tsomora gyűjtven maga hasznara fordította mellyért azt kívánnyá hogy ne ugy mint más erdőlők hanem Dupplan büntetőgyék a Possessoratus contractussa Szerint az Alperes maga mentségének simplificatiojat adgya hogy soha nem

tselekedte volna de a felperes ur elő állíttya egy Hütös Erdő Pásztorát keresetének igaz voltját meg bizonyíttya mely szerint hogy a Contractusban kitett büntetéssel s büntetődgyék Itelletett.

V.

Tiltakozás magánerdőnek az erdőbírói őrizet alá való vonása ellen – 1806¹³⁵

Solemnis Protestatio

Tekintetes Dálnoki Miklos János Uram ugy eset értékre ugyan Dálnoki Nemes Vitézlő Kovats Peter, Imre, Kovats Moses, és Ferentz eő kegyelmeknek mind egyen, hogy it Dálnokban az erdős Gazdák mind a Possessor Uraknak részéről mind pediglen a' katonai rendeknek a Dálnoki erdős territoriumba a' falú erdeitől meg válva különös erdejek vagyon az Urat ujra valasztottak erdő birajoknak még pediglen oly formán a' mint ennek előtte is a' volt már pediglen ebben ezen négy személyből álló erdősök ugy mint akiket előb elő számlálánk nemes Kováts Péter Uram három testvéreivel edgyütt, adasak tudtara az Urnak cum protestatione, hogy kegyelmednek őriztetése ala semmi nevel nevezhető erdőjököt nem bocsátják és nem adják, hanem magok kívanyak őrizni és oltalmazni a' prevaricatoroktól kegyelmed semmi keppen semmi resziben az eő kegyelmek erdejekben őrizettel ne legyen, mely iránt solemniter protestálnak, contradicalnak, és ellene mondanak általunk hogy az eő kegyelmek tulajdon erdejekre az Urat őrizetségét bé nem bocsátják és nem ampectalyak hanem az exponens eő kegyelmek a' mikor szükségek lészen had lignálhassák mely protestatiot azért közlik kegyelmedel hogy ha erő hatalom utján mégis Ur kegyelmed az exponens eő kegyelmek akarattja ellen erdejeket az exponens eő kegyelmektől is oltalmazná vagy személyekbe vagy pedig tselédjeket artialni és büntetni fogná kegyelmed az Urat mind hatalmaskodot ugy fogják keresni tselekedetiért maga competens forumán iterum atquae iterum ehez tartva magát az Ur legyen hirevel et protestatum.

Ezen Protestatio Instructiot felolvassan a' Nemes Miklos Janos Uram lako hazánál Novembernek 25^{dik} Napjan melre tén ily feleletet értem hallom part kivanok belölle, öszve hivatom a Possessor Urakot mind Nemes mind Katona renden lévőkört azok a' mit fognak határozni ahoz tartom magamot a' contractusnál fogva, mely Protestatioból part is adtunk.

Mely dolog mielőtünk ment legyen végbe arol mi is adjuk igaz hitünk szerint költ írásunkot nevünk alá írásával meg erősítve, az 1806^{dik} Esztendőben Die ut Supra.

Dálnoki Demien Ferentz manu propria és Szóts Antal manu propria Lovas Katona

VI.

A dálnoki erdőbirtokosok Társaságának ülései – 1807–1808

Ezen Foljo 1807^{dik} esztendőben Februariusnak 14^{dik} Napjan Törvény fojása indult a Nemes Possessoratusoknak itten Dálnokban a Lovas Katona Nehai Deső Kelemen árvái Házánál.

Teleki László fő Hadnagy ur több köz birtokos Atyafui társaival együtt mint fel peresek azt adják már most fel hogy ezen foljo 1807^{dik} Esztendő Februariusnak 7^{dik} Napjan a Tekintetes Possessorok Itileti azt határozta volt hogy 8 Napok alatt az Alperes Marton familiak mutassák meg a' Dálnoki teritoriumban Bik oldal Nevezetű helyen való birtokoknak menyiségét és annak bizonyos határatt ős leveleikkel meljnek complementumára elő adtak egy Inquisitoriat 1807^{dik} Esztendőben Februariusnak 11^{dik}en Nemes Veres István és Demien Ferentz eő KeGYelmek Regiussagok alatt költett a meljből azt mutatják hogy a Deső

¹³⁴ Az általunk zárójelbe tett szót az eredetiben áthúzták.

¹³⁵ Ezt a Protestatiót az időrendi sorrendnek megfelelő helyre

ékeljük be, mert az erdőkihágások tárgyalása 1808-ig folyamatosan volt feljegyezve.

és Márton familiák között a Kenderes patakától ki a Hát utig egyenesen menő út let volna örökke a fen írt familiák között való Határ eszerint több bizonyításokat Teleki fő Hadnagy Ur elő nem adván, a fen írt vallatás levél tartása szerint a Kenderes patakától ki menő főves út vagy ösveny a Deső és Marton Erdő között Határnak Iteltetik.¹³⁶

Az Actor Ur Novumot Jelentvén a novumát remittálják es part kérnek a Marton atya fiak Documentumaikból.

Határozás

E mai Napon meg jelenven Alsó Csernatonai Szabo János és Cseh Györgyne aszszonyom praetendalvan hogy a Tüdös völgy hátán 70 öl ki méretnek jártatnak.

Határozás a Közelebb következő szombaton úgy mint 22^{dik} Napjan Februariusnak az írt Tüdös völgy hátára minden oda való birtokosok ok leveleikkel 9 órákor meg jelenni köteleztetnek hogy a praetendalt Erdő bizonyos határban tetettethesek.

Teleki László felesége jussán egy Testamentumot ad elé melj Nehai Szabo Istváne meljnek ereje mellet Nehai Szabo Balástól és ma életbe levő posteritássaitól a Tüdös völgy hátán csak negyed rész Erdőt akar engedni meljre a Szabo Balás posteritassa Bereczki Istvan semmit sem mutatván iteltetett 8^{ad} Nap levelei ki keresesere akkor pedig Itelet tetetik.¹³⁷

Anno 1807 die 8octavo Junij Possessorok Törvénye tartatván itten Nemes Kezdi Szekben Dálnokban a Gyalog katona Szabo Elek eő Kegyelme lako Házánál a Dálnoki Tekintetes Miklos Janos Uram Praesidiuma alatt.

Actionalt Dálnoki Nemes Veres Adam Uram mint Dálnoki Nemes Possessoratusoknak Fő Erdő Birájok Ugyan Dálnoki Lovas Katona Teleki Josef uramot Ugy Dálnaki Gyalog Katona Junior Abod Ferentzet a Possessoratuságnak élt Contractus ereje tartasa Szerint 1mo hogy a Bodis arrán levő tilalmas Erdőt meg Erdőlte legyen Dálnoki Teleki Josef eő Kegyelme a Possessoratussag Contractussával nem gondolvan Két Szer ottan tanátatot maga Erdő Biroi Hite Szerint mondja Ugy Egy Erdő Pásztorával is bitonyítja az Alperes Teleki Josef eő Kegyelme meg nem jelenvén maga mentségere es a Két Szeri Cselekedetei alol nem kívánta magát menteni Ugy Dálnoki Abod Ferentz Gyalog Katona azon heljen tanaltatvan Törvényes meghívás mellett az írt Abod Ferentz sem mentven magát

Itelet. Meg halgatván a Fel peres Erdő Biro Urnak Törvényes kérésit ket All peres elen a mint Contractus ereje tartja Teleki Josef eő Kegyelme két szeri cselekedeteiért 9 magyar forint büntetes alá Ugy Abod Ferentz 3 magyar forint büntetes alá Iteltettek Ugy a Fa beli kartis a Contractus ereje tartása Szerint meg fizetni tartozzanak.

Hasonlo módon fel Szollította praetendalt Erdő Biro Tekintetes Veres Adam Uram igan Dálnoki Tekintetes Miklos Antal Urat és Marton Sigmondot, Teleki Laszlot, Marton Eleket, Huszarokat Hogy a Bik Oldalon az utak között a Possessoratus Contractussával nem gondolván Határ vetes Nelkül Erdőlte azért külön külön 3^{rom} 3^{rom} magyar forintokig meg büntettesse nek a fabéli kartis extimatio szerint tartozzanak megfizetni valamint hogy a Nemes Regimentnek Instantiat adtanak volt be Hogy Senki oda Erdőlni ne mereszelden menni valamedig Törvényesen el nem igazodik Nem gondolvan a Nemes Regiment es a Tiszti Hivatal poroncsolatyaival Magok Hatalmakból a több Szomszedok hire s akaratja ellen el vágta a Contractus tartasa Szerint Iteltetik.

Hasonlo kepen megszolitvan Erdő Biro Uram Kováts Josefet es (Nagy Janost)¹³⁸ azért hogy az Erdő Biro Ur hirtetele nelkül

a ket Orotvan között és határ vetes nelkül Erdőlt öt ször mely Celekedeteiert mindenkor 2 erdőléseért külön külön 3^{rom} 3^{rom} forintig meg büntettessek es a fa beli kárt hogy meg fizesse Iteltetett.

Ugy hasonlo kepen Nagy Janost is fel szollítván Erdő Biro Ur hogy a Kökény Bértzit meg erdőlte a meljről bizonyos bizonyítottatik meg mutatván a Contractus ereje tartasa Szerint 6 magyar forint büntetes ala Iteltetett.

Ezen Fojtában indult 1808^{dik} esztendőben Januariusnak 9^{dik} Napjan Törvény Fojása indulván Nemes Dálnoki Possessoratusoknak ugyan a Katona Biro Szabo Elek eő Kegyelme Házánál.

Deliberatum Felperes Nemes Veres Adam Uram a Dálnoki Nemes Possessoratusoknak Hites Erdő Birája, Iljen Keresetet téssen Alperes Providus Idősb Már Lászlót azért kellet fel Szollitanom hogy a mult 1807^{dik} Esztendőben Szent János nap tájékan Napjáról Protestatur a Tüdös völgy háta Nevezetű heljben a Possessoratusok Erdejekben Nevezetesen a Veres fiak Uramékában hatalmasul Erdőlt Melyet 2 Szovahihető betsületes Emberekkel bizonyít Törvényünk előtt azért azt kívánja hogy mint Nem birtokos Két Szeres büntetéssel büntetődjék az Alperes és mint hogy magát menteni meg nem jelent a Kereset Szerint 6 magyar forintokkal meg büntettettem Iteltetett.

Hasonlo képen fel Szollítottak Huszár Kováts Peter Uram is és 3^{rom} Szori Hatalmasul való Erdőlése adatik fel jollehet ilyen declaratioval hogy mindenkor a magáéban Erdőlt de mindenkor hirtetel Nelkül és a Szomszedjaival való Határ vetes nelkül ketszer a Bik Oldalon 3^{dik}szor az Orotvan között. Azért azt kívánja hogy külön külön minden Cselekedetier Harom Harom magyar forintokig büntetődjék mint hogy magát menteni elő nem állot azért a Kereset Szerint büntettetni Iteltetett.

A fen írt Erdő Biro Ur fel Szollította Nemes Gal István, Antal, és Péter Uraimeket ugy hasonlilag Kováts Miklost s Mosest Öreget iljen kereset mellett hogy a Közelebb el mult 1807^{dik} Esztendőben Tavasz vetes tájekan Napjarol protestatur A Kökény Nevezetű Tilalmas Erdejekből hirtetel Nelkül Határ vetés Nelkül Kertelni való vesszőt Erdőlte Erdőltettek es el küldötték Martonfalvara azért külön külön a Nemes Possessoratus Contractussa tartasa Szerint való büntetésen kívánja Marasztalni s mint hogy meg vetették az írt Törvént és meg nem jelentek a Kereseten maradni Iteltettek.

Anno 1808^{dik} 10^{dik} Januárij Protestál ezen Deliberatum ellen Gal István s Novumot jelent.

Ezen foljo 1808 die 5^[quinta] 9^[novem]bris Törvény foljasa indulvan a Dálnoki Nemes Possessoratusoknak a Gyalog Katona Szabo Elek eő Kegyelme Hazanal Mint Dálnokfalva Possessoratussagának Erdemes Erdő Birajanak Nemes Veres Adam Uramnak maga mellett levő Erdő Pásztoraival együtt Dálnoki Teleki László Fő Hadnagy Ur Praesidiuma alatt.

Fel szollította a Nemes Possessoratussag Erdő Birája Dálnoki Gyalog Katona Bak Imrét hogy a Csutakos nevű különös Privátumát Nemelj Possessornak meg Erdőlte legyen, a melj Erdőlést a Köteles Erdő Biró nyomkéséréssel s tőkézéssel magtanálta es e szerint a Possessoratussag Contractussa Szerént 3 magyar forintokon Convincaltatni kívánja az Erdő Biro Ur.

Nem külömben Ifjabb Kováts Moses Szolgája Horgas Sándor nevezetű az agazasban a Kováts Familiia Erdejekben a fel adás szerént meg Erdőlte, Ugy a Tekintetes Kelemen Imre Szolgái Horgas Mihály es Veres Sandor, Ugy a Lázár Kis Aszszonyok Szolgai, Veres Ferentz. Ezen személyek a Felfogot Tilalom alatt

törvényt nap feljegyzései után következik, de időrendileg ide illik.

¹³⁸ Az általunk zárójelbe tett nevet az eredetiben áthúzták.

¹³⁶ 1685–1792. *Az Bikben* (erdő) (HAJDÚ Mihály – SLÍZ Mariann 2001, 46–48).

¹³⁷ A következő szövegrész az eredetiben az 1808. január 9-én tartott

tartando Mogyoros völgyet meg Erdőlték egy uttal; más uttal a Kökény ágbeli fel fogot tilalmas Erdőkött. Ezen Cselekedetekért Certificaltván a Possessoratuság Törvénye eleibe, meg nem jelenvén magok mentségekre az Contractus tartása Szerént illető büntetést le tenni tartoznak. Ugy az Erdőben okozot Kárt is meg fizetni marha kötés átlatis az Erdő Biro felvetetni külön külön Iteltetett.

Hasonlo módon fel Szollítván az András Imre fiait Mosest és Imrét hogy az el enyeszet 1807^{dik} esztendőben s ezen jelen valo 1808^{dik} esztendőben a Kökény nevezetű erdőt két rendben meg erdölte legyen azért külön büntetni kíványa.

Az all peresek meg nem jelenvén Fel peres Erdő Biro Ur keresete meg iteltetett.

E mai Napon vegeztetett hogy mahoz egy hét ugy mint 12^{[decima secund]a} Praesentis a' kiknek a Bikoldalon a Dimény Nyiren feljel birtokok vagyon vagy praetendálnak oda Ős levelekkel meg jelenjenek ottan mivel a Possessoratus a László rész ki keresesere ki megyen es egyszersmind Statutióra es ennél fogva nehogy valakinek az Erdőbeli része Veszedelemet Szenvedjen.

1808 die 6^{[sext]a} 9^{[novem]bris} Bak Imre Novumot Insinual.

Ezen szinten el enyesző 1808^{dik} esztendőben 9^{[novem]bris} 26^{dik} Napjan Törvény foljása indulván a' Dálnoki Nemes Possessoratusoknak Ugyan Dálnoki Gyalog Katona Szabo Elek eő Kegyelme Házanal Ugyan a Nemes Possessoratusoknak erdemes Erdő Birája Nemes Veres Adam Uram töb Erdő pasztoraival az Törvény előtt meg jelenvén.

Fel szollítván a Nemes Possessorok Erdő Birája Veres Adam Atyankfia Gyerpál Josefet, Antalt és Kovats Josef eő Kegyelmeiket, hogy az Orotvány között töb Atyafiakkal Közös Erdejeket meg erdöltenek (hirte)¹³⁹ Határ vetes Nélkült két rendben melj törvénytelen tselekedeteikért Harom Harom Magyar forintokat praetendálván Ugy a kárt is meg fizessék. Nem alván elő az all-peresek magok mentségekre, a Fel peresnek kereseti szerint büntetés alá iteltettek.

Hasonlo képen Bene Mihályt s Bene Sigmondot fel szollítván hogy a Szásznében a Nyiret meg erdöltek a Törvény ellen a több Atyafiak kárára melj hatalmas Tselekedeteiket Praetendálja hogy Külön Külön Harom Harom magyar forintokon büntetődjenek s a kárt is fizessék meg, meg nem jelenvén magok mentségekre azért a kereset szerint büntetődjenek.

Hasonlo Képen fel szollítván Már Lászlót hogy a Kökény agaban Erdőlt a Gál Atyafiak Erdejekben, praetendálja hogy ezen hatalmas cselekedetiért fizessen 3^{rom} forintot a kárt is fizesse meg, meg nem jelenvén maga mentegére azért a kereset szerint büntetődjék.

Anno 1808 die 2^{[secund]a} X^{[decem]bris} Gyerpál Josef Eőkegyelme Novumot jelent.

VII.

A dálnoki erdőbirtokosok Társaságának ülései – 1809

Anno 1809 die 20a Januarii. Possessoroknak szamos gyűlésében bé jöven Kovats Laszlo, Szabo Lazar, Gergelj Ferentz, es Miklos Janos Atyankfiai között a két Orotvan között támadott Controversia hogy meg zalagoltatta a többit Miklos Janos Atyankfia, Praetendálván részt azon Erdőben, melyre nézve 8 napig idő engedtetik, Miklos Janos Atyankfianak hogy meg mutathassa az alatt mi része lehet ottan, Ugy ellenben a más rész is, addig pedig egyik fel is oda Erdőlni ne Merészeljen Része el vesztése alatt.

Hasonlo kepen Anno Currentis 10a Januarii költ válasz mellett a' tisztségnek mind a' két Harmintz fel tiltatot míg a Possessorok producálnak rolla hogy kinek mennyi része ven benne...

Fel szollítván Erdő Biro Atyankfia Ifjabb Péter Ferentzett az iránt hogy az el mult időkben öt versben tegnapi Nap pediglen 3^{om} terhet az ugy nevezett Harmintz Erdőből hozott volna azért meg kívánta hogy a Contractus 6^{dik} pontja szerent büntettessek es a kárt is betsű szerint fizesse meg.

Megvisgaltván annak okáért felperes Atyankfia feladása s minden ketsegen kívül valo dolog az Inportalvan a Szemel látott bizonyok az előbbeni öt tere fabeli hatalmaskodását meljre meg is leven hivatva jól lehet ugyan Személjesse a Nennye láttatik azzal menteni hogy mind magáéban ugy erdőlt volna, ellenben látvan azt hogy magáéban is mind addig Erdőlni Szabad Nem volna, míg a Szomszédokkal Határ nem vettetnék a Controversia nem Sopialtatnék, azért hogy ezen Ötrendbeli hatalmaskodásáért a Citált Contractus pontja szerent büntettessek, ellenben a tegnapi hatalmaskodásáért, nem leven meg hivatva s egyszersmind Ugy latja a Nemes Possessoratus Gyűlése, hogy Törvényünkkel sem gondolva s mar a büntetes terhe is anyira szaporodot hogy per specifica fel véven Nagy akadályt okoz Gazdasagaban a Localis Katona tiszt Urnak Transcribaltassék postea meritum hogy egyszersmind a Nevezett Harmintzban eset karnak refusiojais meg fordítottassék Iteltetett.

A' mint Veress István Atyankfia Regiussaga es Birosaga ellen Exceptio tetetett volt, megvisgaltván a dolog mivolta az Exceptionnak helye nintsen.

Anno 1809 die 27^{dik} Januarii. Az erdőbirtokosoknak Törvény folyása indult Dálnoki Gyalog Katona Szabo Elek hazanal.

Itelet. Erdő Biro Veress Adam Uram eő Kegyelme fel szollítván paraszt Erdős Mosest hogy a Harakalyban a maga tulajdon erdejét erdölte meg azért harom magyar forinton Convincaltatni kíványa azért s kárt is meg fizesse vilagos leven a tselekedet azért mint hogy megis bizonyította a fel peres azért Contractus Tartasa szerent Convincaltatni Iteltetett.

Itelet

Bak Imret fiastol fel szollítván Erdő Biro Atyankfia hogy a Bik oldalon a tilalom ellen hir tetel nélkül erdőlt a' melyet házához kísértenek?¹⁴⁰ kíványa Convincaltatni a Contractus szerint nem álván elő maga mentségére keresete szerint Convincaltatni Iteltetett.

Deső Mosest fel szollítván hogy a Csutakos oldalon erdőlt 3háromszor más több Possessorok kárára a tilalom ellen mely 3háromszori tselekedetiért a Contractus szerent bünteteni kíványa jelen leven az al peres ugy a több Compossessorokis ugy jött ki a dolog hogy a hely irant sok a Controversia azért az Alperes az Erdőbölis megtiltatik az hatalmas erdőlését pedig a Contractus szerint büntetettetni Iteltetett.

Hadnagy János Atyankfia a Kökény ága feibe erdőt akar vágni Bene Sigmond a' Nadas verő felibe erdőt vág

A két Orotvány között a Veres Gáspár maradéki erdőlni kívánván fatalis¹⁴¹ terminussa Hetfőn reggel léssen hogy akkor megmutassa igazságát aki erdőlni akar, mert azon tul tsak az kopasz helylen léssen jussa, minthogy az mai nap volt az terminus.

Tavasszal ki határozottassék a Kökény bértze kinek kinek és a mai Naptol fogva ujra fel fogatik a Kökény és¹⁴² Szászné verő feleis.

A jövő szombatra terminus adatik a' Györpál familianak a Bik oldalon levő Controversiajok megvilagosíttására ugy a' Harmintzra mind.

¹³⁹ Az általunk zárójelbe tett szótörödéket az eredetiben áthúzták.

¹⁴⁰ E szó olvasata bizonytalan.

¹⁴¹ Talán a *finalis* helyett írták?

¹⁴² Az előző két szó olvasata bizonytalan. Innen kezdve a fénymásolatról próbáljuk rekonstruálni a szöveget.

VIII.

Hatalmaskodási per a Kézdi Viceszéken
erdőprevaricatio ügyében – 1809

A.

Tekintetes Lázár János Uram az Urat, Tekintetes Veress Ádám Urat certificantya 8^{ad} napra a Tekintetes Kézdi Király Biro, Dimén István Uram petsetjének ereje mellett, Instructia melle panasza ily okon: a' miképpen invadaltatta vala belső tselédeivel az Exponens Ur Avas Szászné nevű erdejét, akkor ugyan erősíte hogy semmit a tselekedetről nem tudna; még is midőn a' gonosz tévő fel kereset denegalta, udvarából kézbe nem adta, 's ennél fogva az első utóbbi tselekedetével el rontotta s a' hatalmaskodást magáénak lenni nyilvánságra hozta; melyért 8 napok rátelve az Exponens maga egész kárát meg fordítani 's a' gonosztevő ki nem adásáért büntetést intentálni, el nem mulatya legyen hirivel és tuttára, et protestatur¹⁴³ úgy az egyik gonosztevő Sztojka Jantsi eltartoztatott portékáját ki adatatni bé panasolja et protestatur.

Ezen Instructioval keresere Tekintetes Lázár János Urnak el mentünk itten Kezdi Dalnokban Tekintetes Veress Adam Uram Már András colonussa nevű (!) hazához kit is személyesen oda haza találván az instructiot fel olvastuk általa Veress Adam Urat 8^{ad} napra Törvényre Certificantuk ki is tőn ilyen feleletet ertem s hallom mindgyarast meg mondom uramnak.

Mely dolog hogy e' keppen ment legyen végben a' mi igaz hitünk szerint bizonyítjuk Dálnokban 1809ben aprilisnak 18^{kin}.

Dalnoki Gal Janos manu aliena	és	Imreh Ferentz manu propria
Lovas Katona, Hütös		Falu Notariussa

B.

Dálnoki biro: Mithogy a Veres Ádám Uram Szolgaja Kész Ferentzis részes vala az tilalmas erdő lopasaban, s iteletessen is úgy ment ki az dolgok, hogy ifiabb Sztojka Jantsi az kárnak és költségnek, fáradságnak két részét fizesse az más két complex ismét egy harmad részt, tehát Kész Ferencre esik az kár és költség fizetésből, minthogy e' többször volt az tilalmas erdőbe, és több fát is hordot, tehát ez a harmadának ismét két részét fizeti, úgy mint FH 27 Dr 67 az Kelemen Imre Uram Szolgaja, a ki tsak egyszer hozot, az fizet 13 magyar forintot, és 83^{1/2} pénzt. Kész Ferentznek talaltato jovaiból azért 27 magyar forintokat, és 67 pénzeket betsű szerént vet fel, és Kádár Jánosnak fizetése bé. Kelemen Imre Urat pedig intse arra, hogy annyi bért az szolgajanak hátratenne, abból az 13 magyar forintokat és 83^{1/2} pénzeket fizesse meg, ezen kívül Kész Ferentz az teljes büntetés el vétele véget késértesség hozzám.

Signatum SzentKarloina 22 Martij 809.

Demien István manu propria

Vice Király Biro

C.

Specificatio expensarum et fatigiorum

	Hf	Dr
A' kárnak legitimatioja	84	
A Sztojka Jantsi két rész okozott költség az itelet szerint	27	60
Kész Ferentzé ezen két résznek harmadiknak két része melyek az duale forumon meg vadnak itelve az után	13	80
3 instructio Veress Adam Uram ellen sub A. D. J.	3	
Procuratornak	6	
Egy (magyar forint) ¹⁴⁴ faradtságom e' mellett		

IX.

Közbirtokosok erdőlési egyezménye – 1819

A' Kökény Erdőről valo egyezések a Compossessoroknak

Mi kik nevünket alább írtuk, meg egyeztünk azon, hogy a Kökény Bértzin még le vágatlan Lázár erdőt el erdőljük, még pediglen a jövő Csütörtökön, a mint más egyezésünkben minden személy egy tereh fát ígértünk volt Lázár Dávid Urnak a Bekéssel valo perlekedésnek végre hajtásáért, ezt előre a nevezett napon meg viszsűk, Pénteken, és Szombaton pediglen az ágak szerint, mindenik ág hozzon egy nap nyoltz tereh fát, Ugy mint Lázár Dávid, Lázár József, és János ágon együtt nyoltzat, Lázár Mihály, Lajos, és Antal ágon viszont nyoltzat, Harmadik ág a Görtsön, és több atyafiak részekre viszont nyoltzat, hogy így egyik a másikat meg ne Sértse, ezen tereh fát akármivel ki hozathatja az nap, de más nap nem, valamint szintén több terhet is nyoltznál, egyik ágis egy nap ki nem hozathat, és a melyik ezekben hibáznék, akármelyik is a másikat az hibást, elsőben egy forintig, másodsor két forintig, és így felyebb meg büntetheti minden ki fogások félre tételével, maga hatalmát.

Erre köteleztük magunkot Dálnokban, Juniusnak 20^{dik} napján 1819^{ben}

Lázár Dávid
Lázár Mihály, Lázár Antal
Görtsön Mihály, Ambrosi Josef manu propria

¹⁴³ Ezután egy kihúzott, olvashatatlan szó következik.

¹⁴⁴ Az általunk zárójelbe tett szót az eredetiben áthúzták.

¹⁴⁵ Adóösszeírás: a 42 porta 140-150 családot jelenthet (SzOkl. Ús., VII, 63).

¹⁴⁶ Csak az 1578-as oklevélben szereplők száma.

¹⁴⁷ A tizenöt éves háborúban harcoló, fogságban lévő vagy bujdósó férfiak egy része nem lehetett otthon, mások pedig nem kívánhattak hűséget esküdni a császárnak. A szabadosok többnyire a fejedelmi jobbágyságból frissen szabadult gyalogszékelyek. (SzOkl. Ús., IV, 45–46.)

¹⁴⁸ A lófők nem jelentek meg mindnyájan a mustrán: néhányuk lóról szálltként gyalogszá válhatott, mások odaveszthettek Székely Mózzsal 1603-ban a Barcán, vagy bujdoshattak (Uo., 185, 190).

¹⁴⁹ A 13 szabad székely közül egy korábban lovon szolgált, a 14 gyalog közül 5 régi darabont (Uo., 423–425). Máshol 17 jobbágy és 17 zsellér tűnik fel (EGYED Ákos 1981, 114).

¹⁵⁰ SzOkl. Ús., IV, 588–590.

¹⁵¹ A hadkötelesek, a lófő- és gyalogözvegyek száma: a lófőözvegyek 13 fiát, a 2 debilist és a 20 hiányzót nem számoltuk. A végösszegbe csak a hadrafogható fiúkat számították be. (SzOkl. Ús., V, 423–425.)

¹⁵² MOL P 1610. A határkerteket tévők regestruma nem teljes, rendi hovatarozásukat a korábbi összeírások névanyagával való összevetéssel próbáltuk megállapítani. A 8 ismeretlen rendű a jelek szerint jobbágy vagy zsellér volt, a 6 bébírt nem számítottuk: helyettük nyilván jobbágyaik, zsellérek kerteltek.

Év	Ö	N	%	L	Gy	D	Sz	2+3+4+5	%	J	Zs	6+7	%	E	%	P	Cs
1567 ¹⁴⁵	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	42	-
1578 ¹⁴⁶	-	1	-	4	-	20	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1602 ¹⁴⁷	100	5	5,0	73	-	5	16	94	94,0	1	-	1	1,0	-	-	-	-
1604 ¹⁴⁸	-	-	-	19	44	-	-	63	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1614 ¹⁴⁹	157	8	5,0	87	9	5	13	114	72,6	18	17	35	22,2	-	-	-	-
Év	Ö	N	%	L	Gy	D	Sz	2+3+4+5	%	J	Zs	6+7	%	E	%	P	Cs
1619 ¹⁵⁰	164	7	4,2	89	32	-	-	121	73,7	28	8	36	21,9	-	-	-	-
1635 ¹⁵¹	242	7	2,8	198	37	-	-	235	97,1	-	-	-	-	-	-	-	-
1669 ¹⁵²	170	15	8,8	112	33	-	-	145	85,2	10	-	10	5,8	-	-	-	-
1670 ¹⁵³	-	-	-	55	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1676 ¹⁵⁴	158	52	32,9	-	-	-	-	76	48,1	30	-	30	18,9	-	-	-	-
1680 ¹⁵⁵	-	-	-	-	87	-	31	118	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1680 ¹⁵⁶	-	11	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
1683 ¹⁵⁷	114	11	9,6	-	-	-	-	103	90,3	-	-	-	-	-	-	-	-
1691 ¹⁵⁸	105	10	9,5	-	-	-	-	95	90,4	-	-	-	-	-	-	-	-
1703 ¹⁵⁹	176	62	35,2	-	-	-	-	60	34,0	36	16	52	29,5	2	1,1	-	-
1713 ¹⁶⁰	127	72	56,6	55	-	-	-	55	43,3	-	-	-	-	-	-	-	-
1721 ¹⁶¹	128	37	28,9	-	-	-	-	44	34,4	44	3	47	36,7	-	-	-	-
1750 ¹⁶²	-	-	-	-	-	-	-	-	-	41	2	43	-	-	-	-	-
1767 ¹⁶³	-	-	-	-	-	-	-	-	-	47	12	59	-	-	-	-	-
1770 ¹⁶⁴	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	116
1787 ¹⁶⁵	-	57	-	-	-	-	-	-	-	42	42	84	-	19	-	-	112
1820 ¹⁶⁶	164	24	14,6	10	2	-	-	12	7,3	30	97	127	77,4	1	-	-	-

1. táblázat Katonáskodó szabad székelyek és a határorkatonák Dálnokon 1567 és 1820 között (Ö = összesen; N (1) = főember, illetve nemes; L (2) = lófő; Gy (3) = gyalogszékely; D (4) = darabont; Sz (5) = szabados; J (6) = jobbágy; Zs (7) = zsellér; E = egyéb, például egyházi személy; P = porta; Cs = család).

¹⁵³ Az összes hadkötelest a lófőkhöz írtuk: a nemesek és gyalogok száma ismeretlen (SzOkl. Ús., VII, 203).

¹⁵⁴ A lófőket és a gyalogokat együtt írták össze. Az önállóan gazdálkodó nemesek között 1 nőtlen férfi, a 76 lófő és gyalog között 12 nőtlen és 2 beteg, a 30 jobbágy és zsellér között 1 nőtlen és 2 beteg volt. A nemes családfők számát az armálist nyert lófők és gyalogok duzzaszthatták fel. 1676-ban pestisjárvány dúlt Háromszéken. (MOL R 298, I. *Apafi Mihály circálása. 1676. IV. 20.* Közlve: SzOkl. Ús., VII, 235–236.)

¹⁵⁵ Csak a hadrafogható férfiak (Uo., 321–322, 341).

¹⁵⁶ Neve és más források adatai alapján ennyi hadrafogható nemes azonosítható több-kevesebb bizonyossággal (SzOkl. Ús., VIII, 22–23).

¹⁵⁷ Neve és más források adatai alapján ennyi hadrafogható nemes azonosítható több-kevesebb bizonyossággal (Uo., 164–166, 184–186).

¹⁵⁸ Neve és más források adatai alapján ennyi hadrafogható nemes azonosítható több-kevesebb bizonyossággal: a hadrafogott lófők és gyalogok száma talán teljes. „In communi perlustratione dominorum nobilium, libertinorum Siculorum in sede Siculicali Kézdi existentem... possessione Sárfalva, anno 1691. die 17. Maij.” (*Genealógiai Füzetek*, 9 (1911), 73–75.)

¹⁵⁹ Az összeírók külön említették az általunk beszámított, adót nem fizető 1 katonát, 11 nincstelen zsellért és 1 szabad székely családfőt (DOMOKOS Pál Péter 1978, 1–2, 220).

¹⁶⁰ A hűségeskürt a 12 éven felüli fiúk is letették Apor Péter háromszéki főkirálybíró kezébe Altörján, 1713. január 17-én: gyalogszékely nem volt, jobbágyot és zsellért fel nem eskettek (SZÁDECZKY Lajos 1903, II. 621–623).

¹⁶¹ Csak az adózó háztartások száma (ACSÁDY Ignác 1896, 218–219).

¹⁶² Csak az adófizető jobbágy- és zsellér családfők száma. Nem tüntettük fel az „egyéb” rovatba felvett családokat. (EGYED Ákos 1981, 114.)

¹⁶³ A nemesek és a katonarendiek hiányoznak, a jobbágy és a zsellér családfők között 6, illetve 2 özvegyasszonyt találunk (MOL F 391, *Erdélyi adózó családfők kimutatásai 1767–1768*).

¹⁶⁴ Földadók kimutatások. Volt 49 bébíró is. (MOL F 395.)

¹⁶⁵ A székely huszár- és gyaloghatárőr családfők száma ismeretlen. Adózó ház 119, család 112, lakos 550, ebből 9 távol, idegen 17, teljes létszám 558. Nő férfi 101, nőtlen 172, összesen 273; nő 277; pap 3; 57 nemes; 42 paraszt, 42 zsellér, 30 polgár és paraszt örökös; 19 egyéb; 2 szabadságot katonát; 1–12 éves sarjadék 54, 13–17 éves sarjadék 24, összesen 273 került bele az összeírásba. (DANYI Dezső – DÁVID Zoltán 1960, 306–307.)

¹⁶⁶ A jobbágyot, zsellért nem tartó lovas- és gyalogkatonákat nem vették számba. A bébíró nemesek száma négy, a házas zselléreké 38, a házatlanoké 59. (TAKÁCS Péter 2003, 122–123.)

1578		1602 ¹⁶⁷			1614 ¹⁶⁸					
L	D	N	L	D	Sz	N	L	Sz	Gy	
Kovácsi János ¹⁶⁹			Kouacz János ¹⁷⁰ (Kouacz Pal, ¹⁷¹ Jstuan, Marton és Georgj ¹⁷²)		(Kouacz Gaspar ¹⁷³ nagyobb és kisebb)		Kouachij Janos senex, Kouachij Pal (Kouachij Lazlo ¹⁷⁴)	Kouachij Gaspar nagyobb és Kouachij Gaspar minor ¹⁷⁵		
Vaska Lukács		(Vaska Tamas)	Vaska Lukaczj (Vaska Mate ¹⁷⁶ és Janos)				Vaska Thamas, Mate és Janos ¹⁷⁷			
Deső Miklós ¹⁷⁸			(Deső Jakab, Mihali, Gieorgj és Ferenczj)				Deső Geörgj, Ferencz, Mihali, (Deső Janos, Andras ¹⁷⁹ és Georgj puer)			
	Deső Benedek						(Nagy Istuan ¹⁸⁰)			
	Somodi György ¹⁸¹	(Somodi Gaspar)				(Somodi Peter)				
	Somodi Ferencz					(Somodi Thamas ¹⁸²)				
	Péter Simon		(Peter Jstuan)		(Peter Peter)		(Peter Thamas ¹⁸³)	Peter Peter	(Peter Geörgj ¹⁸⁴)	
	Péter Mihály		(Peter Marton)							
Z[abó?] László			(Zabo Mihali, ¹⁸⁶ Demeter, Gieorgj, ¹⁸⁷ Ferenczj, Mihali Janos és Pal)	(Zabo Marton)			Zabo Geörgy, Ferencz, Janos és Pal (Zabo Gergely, Miklos puer, Gaspar puer)	(Zabo Gellerd fia Jakab, puer)	Zabo Mihali regi, Zabo Mihali regi (Zabo Jstok puer, regi D) ¹⁸⁵	
	Medve György		(Medve Jstuan ¹⁸⁸)				Medue Jstuan ¹⁸⁹		Medue Jstuan regi	
	Mihály Gergely		(Mihali Miklos, Istuan ¹⁹⁰ és Jakab)				Mihali Jstwan és Jakab			
	Gergelly Mihály		(Gergelj Ferenczj ¹⁹¹)							
	Györke András		Gieorgjke Andras (Gieorgjke Pal ¹⁹²)		(Gijorke Jstuanij ¹⁹³)		Georke Pal és Jstwan			
	Bechy János						(Bochij Pal ¹⁹⁴)			
	Bechy György								Becz Geörgj regi D ¹⁹⁵	

	Veres Miklós ¹⁹⁶		Veres Miklos (Veres Janos és Gieorgj ¹⁹⁷)				Veres Geörgij (Veres Ferencz és Gaspar)		
	György Pál Gergely		(Georgjpal Miklos)				(Georgi Pal Jmreh ¹⁹⁸)		

1578	1602				1614				
L	D ¹⁹⁹	N	L	D	Sz	N	L	Sz	Gy
	Jakó Mátyás			(Jako Andras ²⁰⁰)					(Jncze Janos ²⁰¹)
	Dienes András						(Dienes Thamas)		
	Demeter János						(Demeter Demeter)		
	Szőke Gáspár				(Zeőke Mihajlj)				
	Jakab András								Jakab Andras ²⁰² regi D ²⁰³

¹⁶⁷ SzOkl. Ús., IV, 45–46, 73.

¹⁶⁸ Uo., 423–425.

¹⁶⁹ *Thamásfalvi Andras* főembernek öröksége lehetett Dálnokon, ahol időnként lakhatott is: az ő fa lehetett az 1614-ben összeírt tamásfalvi *nobilis*, *Thamasfalvi And[ás] puer*, aki szintén *masut lakik* (Uo., 476). *Pilatos Boldisar* neve egy 1569. *Szent Györgyi nap tájba* kelt okiratban is előfordul: öröksége lehetett Dálnokon (MOL P 1610). Utódainak egyike *Pilatos Mete deak p[er]xidarius* lehet, akit 1614-ben Albisban találunk: 1635-ben már nem élt, örökségét anyja bírta (SzOkl. Ús., IV, 426; SzOkl. Ús., V, 150).

¹⁷⁰ 1604-ben a kézdi gyalogok és a lovasok közt is találunk egy-egy hasonló nevű személyt, az utóbbi absens megjegyzéssel (SzOkl. Ús., IV, 185, 190).

¹⁷¹ 1604-ben is megtaláljuk a kézdi gyalogok közt (Uo., IV, 185).

¹⁷² Lehetőséges, hogy 1614-ben volt egy zsellére: *Antal Thamas* (Uo., 425). 1604-ben is megtaláljuk a kézdi gyalogok közt (Uo., 185).

¹⁷³ 1604-ben is megtaláljuk a kézdi gyalogok közt. (Uo.)

¹⁷⁴ 1604-ben is megtaláljuk a kézdi gyalogok közt. (Uo.)

¹⁷⁵ Nagyobb Kovács Gáspár *Zegen[ség] mia el budosot*, Kisebb Kovács Gáspár *louon Zolgalt*.

¹⁷⁶ 1604-ben is megtaláljuk a kézdi gyalogok közt. (Uo.)

¹⁷⁷ Yaska János *meg holt*, *leania vagion*.

¹⁷⁸ 1583-ban is előfordul (TÜDŐS S. Kinga 2003, 66).

¹⁷⁹ 1604-ben is megtaláljuk a kézdi gyalogok közt (SzOkl. Ús., IV, 185).

¹⁸⁰ *Deső Benedek helylreöl Zolgal*.

¹⁸¹ Az 1583-as oklevélben felbukkan egy Somogi Istuan nevű személy is.

¹⁸² 1614-ben volt egy zsellére: *Nagj Marthon* (Uo., 425).

¹⁸³ 1614-ben volt egy zsellére: *Nagj Andras*. (Uo.) 1604-ben is megtaláljuk a kézdi gyalogok közt (Uo., 185).

¹⁸⁴ Péter György *meg holt*, *leania vagion*.

¹⁸⁵ Néhány régi darabont a gyalogok közé soroltak.

¹⁸⁶ 1604-ben is megtaláljuk a kézdi lovasok közt (Uo., 190).

¹⁸⁷ 1604-ben is megtaláljuk a kézdi gyalogok közt (Uo., 185).

¹⁸⁸ 1604-ben is megtaláljuk a kézdi gyalogok közt. (Uo.)

¹⁸⁹ Medue Istvan *meg holt*, *leania vagion*.

¹⁹⁰ 1604-ben is megtaláljuk a kézdi gyalogok közt. (Uo.)

¹⁹¹ 1604-ben is megtaláljuk a kézdi gyalogok közt, *absens* megjegyzéssel. (Uo.)

¹⁹² 1604-ben is megtaláljuk a kézdi gyalogok közt. (Uo.)

¹⁹³ Csak 1604-ben szerepel a kézdi gyalogok közt. (Uo.)

¹⁹⁴ 1604-ben is megtaláljuk a kézdi gyalogok közt. (Uo.)

¹⁹⁵ Becz György *meg holt*, *Fogas Jan[ost] illeti Jozaga*. Valószínűleg a régi írás nehéz olvashatósága miatt került a kiadásba Bechij Pál helyett Bochij Pal.

¹⁹⁶ 1604-ben is megtaláljuk a kézdi gyalogok közt. (Uo.)

¹⁹⁷ 1604-ben is megtaláljuk Janost a kézdi gyalogok, Györgyöt a kézdi lovasok közt. (Uo.)

¹⁹⁸ 1604-ben is megtaláljuk a kézdi gyalogok közt. (Uo.)

¹⁹⁹ Makó István nem volt helybéli: a Makó családnév 1602-ben Futásfalván fordul elő a szadadosok közt (Uo., 49). Dálnokon többé nem is fordul elő.

²⁰⁰ 1604-ben is megtaláljuk a kézdi lovasok közt (Uo., 190).

²⁰¹ *Jako Matjas helliben lakik*.

²⁰² Jakab András *Jozagat Retthij Istuan biria*, *Zegen[ség] mia Zolga*.

²⁰³ Egy régi darabont a gyalogok közé soroltak.

1583. Rendi hovatartozásuk ismeretlen	1602				1614			
	N	L	Sz		N	L	Sz	
Gál György			(Gál Gergely és Jmre ²⁰⁴)			Gál Jmreh ²⁰⁵		
Miklos Laszlo				(Miklos Gijorgij ²⁰⁶)		Miklos Geörgij (Miklos Peter és István ²⁰⁷)		
Hadnagi Mihál[ly]								
Hadnagi Balas	Hadnagi Balas				Hadnagi Balas			
1583. Rendi hovatartozásuk ismeretlen	1602				1614			
	N	L	Sz		N	L	Sz	
Toth Peter				(Tot Jstuan ²⁰⁸)		(Tóth Peter puer)		
Bodor Pal								
Szabo Andras								
Losonczj Andras								
Szantha Foris								(Santa Thamas)
Angalit Balas ²⁰⁹								
Szabo Ferenczne				Zabo Ferenczj (Zabo Jstvanij ²¹⁰)				

2. táblázat A dálnokiak rendi besorolásának 1578 és 1614 között bekövetkezett változásai (Ö = összesen; N (1) = főember, illetve nemes; L (2) = lófő; Gy (3) = gyalogszékely; D (4) = darabont; Sz (5) = szabados; J (6) = jobbágy; Zs (7) = zsellér; E = egyéb, például egyházi személy; P = porta; Cs = család).

²⁰⁴ 1604-ben is a kézdi gyalogok közt találjuk mindkettőt (Uo., 185).

²⁰⁵ 1614-ben volt két zsellér: *Nagij Marthon* és *Bartok Mate* (Uo., 425).

²⁰⁶ 1604-ben is megtaláljuk a kézdi gyalogok közt (Uo., 185).

²⁰⁷ Az utóbbi szegénysége miatt szolgál.

²⁰⁸ 1604-ben is megtaláljuk a kézdi gyalogok közt. (Uo.)

²⁰⁹ Akkori rendi hovatartozása nem ismeretes, 1614-ben Hadnagy Balázs zsellére.

²¹⁰ István 1604-ben is megtaláljuk a kézdi gyalogok közt. (Uo.) Ferenc csak 1604-ben szerepel, a kézdi gyalogok közt. (Uo.)

Levéltári források

- Magyar Országos Levéltár, Budapest (MOL)
 – F 391: *Erdélyi adózó családok kimutatásai 1767–1768*
 – F 395: *Földadók kimutatások 1767–1769*
 – P 5: *A rétyi Antos család levéltára*
 – P 672: *A Cserey család levéltára*
 – P 1610: *A dálnoki Lázár család levéltára*
 – P 1995: *A Mikó család levéltára*
 – R 298: *Erdélyi iratok. I. Apafi Mihály circálása. 1676. IV. 20.*
 Országos Széchényi Könyvtár Kézirattára, Budapest (OSZK Kézirattára)
 – FM. 1: *Pesthy Frigyes helynévgyűjteménye 1864–1865-ből. Háromszék*
 – *Fol. Hung.* 953
 Református Főkonzisztórium Gyűjtőlevéltára, Kolozsvár (RFkGylt.)
 – 129/826, *Registruma a Kézdi evangelico református tractus leveleinek. Készült 1826. esztendőben április 3-án*

Irodalom

- SzOkl. = *Székely Oklevéltár*, II (szerk. Szabó Károly), Kolozsvár, 1876; V, VII (szerk. Szádeczky Lajos), Kolozsvár, 1896, 1898; [VIII] *Székely Oklevéltár 1219–1776* (között. Barabás Samu), Budapest, 1934.
 SzOkl. Ús. = *Székely Oklevéltár Új sorozat*, IV–VIII (bevezetéssel és jegyzetekkel között. Demény Lajos), Kolozsvár, 1998, 1999, 2000, 2004, Marosvásárhely, 2006.

*

- ACSÁDY Ignác
 1896 *Magyarország népessége a Pragmatica Sanctio korában 1720–21* (szerk. Acsády Ignác) (*Magyar Statisztikai Közlemények*, Új folyam, XII).
 BEDŐ Albert
 1896 *A magyar állam erdőségeinek gazdasági és kereskedelmi leírása*, IV, Budapest.
 BEREZ Gyula
 1893 *Háromszék-vármegye népoktatási intézeteinek története*, Brassó.
 COROI Artur
 2007 Altorjai Márton Miklós deák feljegyzései, 1702–1734, in: *Népi vallásosság a Kárpát-medencében 7. (Konferencia Sepsiszentgyörgyön – 2005. szeptember)* (szerk. S. Lackovits Emőke, Szőcsné Gazda Enikő), I, Sepsiszentgyörgy–Veszprém, 59–173.
 CS. BOGÁTS Dénes
 1929 Háromszéki helynevek, in: *Emlékkönyv a Székely Nemzeti Múzeum 50 éves Jubileumára*, Sepsiszentgyörgy, 52–71.
 DANKANITS Ádám
 1983 *A hagyományos világ alkonya Erdélyben*, Budapest.
 DANYI Dezső – DÁVID Zoltán
 1960 *Az első magyarországi népszámlálás (1784–1787)* (szerk. Danyi Dezső – Dávid Zoltán), Budapest.
 DOMOKOS Pál Péter
 1978 Háromszék és Csíkszék adóügyi összeírása 1703, 2., *Agrártörténeti Szemle*, XX/1–2, 198–282.
 EGYED Ákos
 1981 *Falu, Város, civilizáció*, Bukarest.
 GARDA Dezső
 2002 *A székely közbirtokosság*, I–II, Csíkszereda.
 HAJDÚ Mihály – SLÍZ Mariann
 2001 *Szabó T. Attila erdélyi történeti helynévgyűjtése, 2, Háromszék*, Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest.
 IMREH István
 1973 *A rendtartó székely falu*, Bukarest.
 1979 *Erdélyi hétköznapiak 1750–1850*, Bukarest.
 1983 *A törvényhozó székely falu*, Bukarest.
 1987 *Székelyek a múlt időben*, Budapest.
 KOVÁCS András – KOVÁCS Zsolt
 2002 *Erdélyi római katolikus egyházlátogatási jegyzőkönyvek és okmányok, I (1727–1737)* (között. Kovács András – Kovács Zsolt), Kolozsvár.
 OLÁH Sándor
 2007 „...mindeneknek örök birodalommal...”, *Acta Siculica 2007*, Sepsiszentgyörgy, 571–578.
 SZÁDECZKY Lajos
 1903 *Bárá Apor Péter levelei és verses művei*, I–II (szerk. Szádeczky Lajos), Budapest.
 SZŐCS János
 2004 Három csíki falutörvény, *A Csíki Székely Múzeum Évkönyve 2004/1*, Csíkszereda, 73–121.

TAGÁNYI Károly

1896 *Erdészeti Oklevéltár* (szerk. Tagányi Károly), II, Budapest.

TAKÁCS Péter

2002 *Háromszék paraszttalommásai 1820-ból* (szerk. Takács Péter), Debrecen.

2003 *Földesurak és szolgálonépeik a Székelyföldön 1820-ban* (Források Erdély történetéhez 5.; szerk. Takács Péter), Debrecen.

TÜDÖS S. Kinga

1998 A feltorjai református egyház jegyzőkönyve 1801–1873, *Acta (Siculica)* 1997/2, Sepsiszentgyörgy.

2003 *Erdélyi testamentumok, I, Hadviselő székelemek végrendeletei. Háromszék*, Marosvásárhely.

VESZÉLY Károly

1860 *Erdélyi egyháztörténelmi adatok*, Kolozsvár.

Regulamentul Societății proprietarilor de pădure din Dalnic din anul 1804

(Rezumat)

Comunitatea sătească Dalnic din scaunul Kézdi (partea de NE al județului actual Covasna) a avut în trecut atât păduri proprii, cât și păduri comune cu satele învecinate Moacșa, Albiș, Mărcușa și Mătișfalău. Din aceste păduri un grup de 30 de familii, probabil călăreți și nobili secui, încă înainte de anul 1578 și-au însușit o parte, iar în anul 1578 István Báthori (pe atunci rege al Poloniei și principe al Transilvaniei) a donat unui grup de oșteni pedestri din Dalnic o altă parte învecinată.

Urmașii celor 2 grupuri s-au constituit de la început într-un fel composoriat, fiecare familie având o cotă-parte din pădurile respective, de care dispunea în mod liber dacă și-a delimitat porțiunea cuvenită. În secolul al XVIII-lea proprietarii s-au organizat într-o Societate menită să protejeze și să administreze pădurile comasate.

Societatea proprietarilor de pădure din Dalnic s-a organizat având ca model comunitatea sătească secuiască cu o largă autonomie și tradiții seculare de autoguvernare, constituind o organizație autonomă în cadrul comunității sătești. La Culpui (scaunul Mureș) și la Zălan (scaunul Seps) au existat de asemenea organizații autonome ale proprietarilor de pădure în cadrul comunității sătești locale.

Adunarea Societății a aprobat Regulamentul, a ales conducerea, constituind totodată forul suprem de judecată în cauzele privind pădurile composoriatului, inclusiv în pricinile apărute între membrii Societății în privința folosirii pădurii.

Regulamentul, având ca model legile sătești secuiești, conține drepturile și îndatoririle membrilor, normele privitoare la buna gospodărire a pădurilor, modalitățile și condițiile folosirii lor, sancțiunile aplicate celor care au provocat daune pădurilor sau membrilor Societății etc.

Regulamentul, lista membrilor, procesele verbale ale adunărilor și ale alegerilor de conducători, hotărârile și învoielile, precum și socotelile Societății – care avea o gestiune proprie – au fost consemnate într-un protocol condus și păstrat de către notarul ales pe o perioadă de trei ani. Membrii Societății au contribuit cu o sumă mică la procurarea noului protocol în cazul umplerii celui vechi, reînnoind astfel apartenența lor la Societate: cei care au neglijat această îndatorire și cei care au dorit să devină membri ai Societății, plăteau o sumă mult mai mare. Aceste proceduri au fost identice cu cea a primirii unor noi membri în sânul comunității sătești la secui.

În intervalul dintre două adunări Societatea a fost condusă de doi juzi aleși pe o perioadă de timp nedeterminată, aceștia fiind totodată șefii corpului pădurarilor, constituit din 14 bărbați. Pădurarii raportau cazurile de daună către juzi, care le-au investigat minuțios și, împreună cu pădurarii, au reprezentat acuzarea în fața adunării Societății. Juzii s-au îngrijit ca păgubașii să fie despăgubiți prin înțelegere reciprocă sau proporțional cu pagubele suferite.

Societatea proprietarilor de pădure din Dalnic, organizată pe baza unor principii străvechi ce se regăseau pretutindeni la secui, poate fi considerată precursorul composoriatelor moderne înființate în ultima treime a secolului al XIX-lea.

După retrocedarea pădurilor în anul 2002, composoriatul desființat în 1948 a reorganizat și la Dalnic. Acesta a cuprins și pădurile Societății, al cărei regulament din 1804 o prezentăm în lucrarea noastră.

Lucrarea de față este totodată un omagiu adus profesorului István Imreh (1919–2003), cel mai perseverent cercetător al legiurilor sătești din Secuime.

Regulation of the Forest Owners' Society of Dálnok from year 1804

(Abstract)

The village community of Dálnok (Dalnic) from Kézdi seat (the north-eastern part of the actually Covasna county) had both own forests and woods shared with the neighboring villages Maksa (Moacă), Albis (Albiș), Márkosfalva (Mărcușa) and Mátisfalva (Mățișfalău). Some of these forests had been owned already from before 1578 by a group of 30 families, most probably Székely primipili and noblemen, then, in 1578 István Báthori (king of Poland and prince of Transylvania at that time) donated another neighboring parcel of woods to a group of „darabont”.

The descendants of the 30 families and the royal grantees have united from the very beginnings in a kind of commonage, every family having a share in those forests, of which it disposed freely, if it had clearly delimited the respective compartment. In the 18th century the owners have organized themselves into a Society, meant to protect and administer the commassated forests owned by them.

The Forest Owners' Society of Dálnok was organized on the model of the Székely village community with a large autonomy and centuries old self-government traditions, constituting an autonomous organization within the village community. At Mezőkölpény (Culpiu) and at Zalán (Zălan); existed such autonomous forest owners' Societys within the local village communities.

The Society's Assembly approved the Regulation, chose the administration board, constituting at the same time the supreme forum of justice in the cases regarding the forests of the commonage, including the arguments raised among the members of the Society in relation to the exploitation of the forest.

The Regulation, built on the model of the Székely village laws, contains the rights and duties of the members, the norms regarding to the good management of the forests, the ways and conditions of their exploitation, sanctions applied to those who caused damage to the forests or to the members of the Society etc.

The Regulation, the members list, the assembly and management-election minutes, the decrees and agreements, respectively the accountancies of the Society – which had its own economic administration – were registered in a protocol, noted and kept by the registrar elected for a three years period. The Society members had been contributing with a modest sum to the acquaintance of a new protocol in case of the old one had filled, renewing their membership in the Society: those who neglected this duty as well as those who wished to become members of the Society, were paying a much larger amount. These proceedings were identical with that of accepting new members into the Székely village community.

In the interval between two assemblies the Society was lead by two judges elected for an undetermined period, these being at the same time the masters of the Woodward board consisting of 14 men. The Woodwards reported the damages to the judges, who thoroughly investigated, then – together with the Woodwards – represented the case before the Society's assembly. The judges took measures to compensate the damaged people through mutual agreement, or proportionally with the suffered damages.

The Forest Owners' Society of Dálnok, organized on the model certain ancient principles followed everywhere among the Székely communities may be considered the precursor of the modern commonages established in the last third of the 19th century.

After the retrocession of the forests in the year 2002 the commonage dissolved in 1948 was reorganized in Dálnok too, containing among others the forests of the Society of which Regulation dating from 1804 we present in our study.

